

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra anglistiky

Diplomová práce

Pan Gawain a Zelený rytíř a Maloryho Artušova smrt: Obraz života a smrti v anglické středověké romanci

Sir Gawain and the Green Knight and Thomas Malory's *Morte d'Arthur*:
Life and Death in English Medieval Romance

Vypracovala: Diana Brablíková

Ročník a studijní kombinace: 5.r., A – N

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Kamila Vránková, Ph.D.

Rok odevzdání práce: 2009

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Pan Gawain a Zelený rytíř* a Maloryho *Artušova smrt: Obraz života a smrti v anglické středověké romanci* vypracovala samostatně s použitím pramenů uvedených v bibliografii.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 9. 11. 2009.

Diana Brablíková

Za trpělivé vedení, doporučení odborné literatury a průběžné konzultace děkuji
PhDr. Kamile Vránkové, Ph.D. Za cenné rady a připomínky děkuji rovněž Patriku
Brablíkovi.

Anotace

Pan Gawain a Zelený rytíř a Maloryho Artušova smrt: Obraz života a smrti v anglické středověké romanci

Cílem práce je interpretace vybraných příběhů a motivů v dílech *Pan Gawain a Zelený rytíř* (1370) a *Artušova smrt* Thomase Maloryho (1485). Práce se zaměří zejména na význam symboliky v typologii postav i v obrazech prostředí a bude si všimnout konkrétních příkladů prolínání pohanské i křesťanské imaginace. Téma života a smrti pak bude zkoumat v kontextu dávné víry ve znovuzrození, kterou přiblíží i prostřednictvím charakteristiky „přechodových“ rituálů (Gennep, Eliade) a významu tzv. iniciačního románu (Hodrová).

Sir Gawain and the Green Knight and Thomas Malory's Morte d'Arthur: Life and Death in English Medieval Romance

The aim of this diploma thesis is to interpret particular stories and motifs in the works *Sir Gawain and the Green Knight* (1370) and Thomas Malory's *Morte d'Arthur* (1485). This study is mainly concerned with the interpretation of symbols in the typology of characters and settings and it also comments on the concrete examples of the diffusion of Pagan and Christian imagination. It also deals with the themes of Life and Death in English Medieval Romance, the belief in rebirth, rites of passage (Gennep, Eliade) and it also emphasizes the importance of initiation novels.

Vedoucí práce: PhDr. Kamila Vránková, Ph.D.

Obsah

Úvod.....	1
1. Pohanská tradice	
1.1. Mýtické kořeny artušovských legend.....	3
1.2. Král Artuš.....	5
1.3. Jiný svět.....	5
1.3.1. Artušova cesta.....	7
1.4. Vliv křesťanství.....	9
2. Artušova smrt	
2.1. Thomas Malory.....	12
2.2. Dílo <i>Artušova smrt</i>	13
2.2.1. Hledání svatého grálu.....	15
3. Pan Gawain a Zelený rytíř	
3.1. Struktura a význam díla.....	22
3.2. Dílo <i>Pan Gawain a Zelený rytíř</i>	23
4. Význam symbolů v dílech <i>Artušova smrt</i> a <i>Pan Gawain a Zelený rytíř</i>	
4.1. Heraldika postav.....	40
4.1.1. Hlavní motivy díla <i>Pan Gawain a Zelený rytíř</i> a symbolika postav.....	40
4.1.2. Heraldika postav v díle <i>Artušova smrt</i>	44
4.2. Symbolika zbraní.....	47
4.3. Symbolika loveckých scén, prostoru lesa, zámku a vody.....	50
4.3.1. Symboly spjaté s prostorem lesa.....	56
5. Obraz života a smrti v anglické středověké romanci	
5.1. Pohled na rytíře.....	59
5.2. Obraz života a smrti v rytířské společnosti.....	59
5.3. Dvorská milostná dobrodružství.....	60
Závěr.....	73
Resumé	
Bibliografie	

Úvod

Král Artuš, jeho rytíři a Kulatý stůl. Beze sporu nejzajímavější a také nejzáhadnější postavy a mýty středověku. A právě kolem postavy krále Artuše vznikl celý soubor legend a mýtů, nejednou protichůdných, vždy však obdařených stejným leskem, jakým se honosil Artušův bájný meč Excalibur. Jsou to právě artušovské legendy a příběhy, které tvoří základ britských kulturních dějin.

Tato práce, zabývající se artušovskými legendami, si klade za cíl nastínit obraz života a smrti tak, jak je líčen v anglických středověkých romancích. Jedním z význačných rysů těchto příběhů je podivuhodně dynamické prolínání starých a nových prvků, jinými slovy propojování keltských a anglosaských pohanských tradic s křesťanstvím. V celém souboru legend a příběhů se objevuje snaha vyličít Artuše jako postavu, jež se vyvíjí od pohanského knížete a vládce až po dokonalý ideál křesťanského rytíře.

Jak král, tak i jeho věrní v sobě nesou mnohé rysy drsné anglosaské epiky. Jsou to stateční muži, válečníci bojující se zuřivostí barbarů proti svým protivníkům. Zpočátku v sobě nemají takřka nic z typické kurtoazie. Jsou drsní, nevzdělaní a nevychovaní. Jejich příběhy se prolínají s keltskou fantastičností a imaginací, podobají se pradávným irským hrdinům a jsou obklopeni auroou starobylých mýtů.

Zároveň se ale, i když zpočátku pomalu, objevuje v artušovských příbězích cosi nového. Pod vlivem ideálů rytířské kultury se do příběhů promítají nové rysy. Bitevní imaginace a bojové scény jsou prolunty s dalšími aspekty rytířské kultury, jakými jsou lov se psy a sokoly, či rytířská klání. Hrdinové příběhů se mění, zjemňují a učí se dvorským způsobům. Dvorská láska, křesťanská zbožnost a rytířská dvornost otvírají bránu k novým dobrodružstvím. Zdaleka ale není zapomenuta ani smyslná vášeň. Lze tu tedy sledovat proměnu barbarského bojovníka a vládce v zjemnělého rytíře, jenž neztratil nic ze své keltské divokosti, která je stále přítomna, ač zahalena do okázalejší románské tradice.

To všechno je důkazem, jak bohatý umělecký potenciál se v těchto dávných příbězích skrývá, jakou inspirací tyto legendy stále jsou. Nesčetní autoři přidávali Artušovi a jeho rytířům stále nové rysy, objevovaly se nové příběhy, nová dobrodružství a nové postavy. Zdaleka se nejedná jen o proces, který skončil spolu se středověkem.

Ačkoliv nejsilnějšími tvůrci artušovských legend byli autoři jako Chrétien de Troyes (12. stol), sir Thomas Malory (15.stol), Ulrich z Eschenbachu (13. stol) a mnozí další, lze k tomuto výčtu přidat básníky, jakými byli Spenser či Tennyson a Morris, skladatele R. Wagnera, prozaiky Marka Twaina, T.H. Whitea, či Mary Stuartovou. Král Artuš a jeho rytíři si dobyli své místo i v nových literárních směrech (fantasy), na filmovém plátně i televizních obrazovkách.

Hlavním tématem této práce bude obraz života a smrti na pozadí vybraných příběhů a postav. Budu se zabývat symbolikou podsvětí a souvislostmi s tématy smrti, lásky a víry ve znovuzrození. Pozornost bude věnována i přechodovým rituálům, tradici iniciačního románu a také prolínání pohanských a křesťanských tradic.

Inspiraci pro tuto práci jsem čerpala především z děl *Pan Gawain a Zelený rytíř* a *Artušova smrt* Thomase Maloryho. Vzhledem k faktu, že jsem neměla možnost pracovat s originálními texty v původním znění, jejichž opatření i prostudování by bylo značně časově náročné, budu vycházet z jejich překladů, což mi zároveň umožní i lepší porozumění a proniknutí do celé problematiky. Pro dílo *Sir Gawain a Zelený rytíř* jsem si zvolila překlad anglický, neboť jeho česká verze zatím nebyla dokončena. Tato práce také využívá poznatků z děl teoretických, jakými jsou například *Dějiny anglické literatury* od Zdeňka Stříbrného, *Slovník spisovatelů* či *Přechodové rituály* od Arnolda van Gennepa. Podrobný soupis sekundární literatury bude uveden na konci této práce.

Kapitola 1 – Pohanská tradice

1.1 Mýtické kořeny artušovských legend

Pohanská tradice, tvořící samotné jádro artušovských legend, je sice velmi dobře skryta pod křesťanskou symbolikou rytířských ideálů, ale lze ji rozpoznat. V tomto kontextu je nezbytné připomenout, že anglosaská pohanská tradice je velice úzce spjata s legendami a příběhy, které pocházejí z Irska. Mnoho původních irských bohů je například v díle Geofreyho z Monmouthu přetvořeno do podoby králů a jiní, důležití pro tuto práci, byli převzati normanskými a později francouzskými autory, kteří jim dali podobu dvorných a odvážných rytířů kulatého stolu.

Pro hlubší pochopení těchto pohanských kořenů je nezbytné seznámit se s příběhy a vývojem některých postav, které propojují artušovské legendy s irskými a keltskými mýty, a tedy i s pohanskou tradicí.

Jako příklad můžeme uvést Féniany, legendární irské válečníky, jejichž souvislost s Artušem a jeho rytíři kulatého stolu je zcela zřejmá. Artušova pozice jako nejvyšší vojenské autority koresponduje s pozicí Finna mac Coula, který byl vůdcem této irské „milice“.

Rytíři kulatého stolu se Fenianům velice podobají svým stylem života i způsoby. Artušův rytíř představoval středověký ideál válečníka, jehož cílem byla obrana země a víry. I Finnovi muži měli za úkol bránit svou zemi. Obě dvě skupiny se tedy potýkaly s podobnými lidskými i nadpřirozenými protivníky. Zatímco Artuš a jeho muži bránili svou zemi proti invazi Sasů, čelil Finn tzv. Mužům z Lochlannu, kteří jsou považováni za vikingské nájezdníky plenící břehy Irska v 9. století.

Rytíři i Féniané žili svobodně, zocelovali se lovem a dobrodružným životem a zároveň museli ovládat jemné dvorské mravy. Téměř stejné požadavky budou později kladeny i na Artušovy rytíře. I oni musí dostát své povinnosti, nikdy neopouštět či odmítat spravedlivý boj a chovat se dvorně k ženám.

Je velice těžké říci, zda u Fénianů šlo o skutečné, žijící osoby. Nejstarší irské písemné památky mluví o Finnovi jako o osobě, která skutečně žila, a zaznamenávají i jeho smrt (283 př.n.l.). Naopak jiné památky a jiní autoři poukazují na jeho božské

kořeny¹, díky kterým můžeme vidět paralelu s Artušem, jehož původem se budu zabývat v druhé části této kapitoly.

Kořeny artušovských příběhů je nutno hledat nejenom v Irsku, ale i v legendách a hlavně v mytologii samotných obyvatel britských ostrovů. Bohové starých Britonů se tradičně dělí do třech rodů: Děti Dóniny, Děti Luddovy a Děti Llyrovy. Toto dělení v sobě skrývá tradici převzatou opět z irských legend. Není potřeba detailně zmiňovat celou dynastii bohů, postačí říci, že bohyně Dón měla syna, kterého zmiňuje již velšská sbírka *Mabinogi* pod jménem Gwydion.

Gwydion pak není nikdo jiný než bůh, kterého uctívaly teutonské kmeny pod jmény Woden, Wotan či Odin. Je to jakýsi druid bohů. Je líčen jako přítel a pomocník lidí a jejich ochránce v boji proti silám Zla. A právě v osobě tohoto boha se skrývá pozdější Artuš, neboť Gwydion nám pozvolna z britonských legend mizí a je nahrazen právě osobou, která nese jméno Artuš. Podoba obou je zřejmá. Oba dva jsou chápáni jako nositelé kultury, ochránci umění, a oba mají zpočátku podobné osudy.

Spolu s Gwidionem zmizela ze starších legend celá řada postav, které s ním byly spojeny. Nicméně, stejně jako v případě Artuše, je nacházíme jak v díle Sira Thomase Maloryho, tak i v práci Geoffreyho z Monmouthu pod jinými jmény.

K postavám, jejichž kořeny nalezneme ve starších mýtech a legendách, patří i Artušova sestra, která je Malorym nazývána Morgawse. Dále je zde velšský světec a kouzelník Myrddin, v normanských a franckých romancích zvaný Merlin, kouzelník nadaný neobyčejnou mocí a obdařený pohledem do budoucnosti, jemuž je také připisován božský původ. Patří sem i postava rytíře Kaye, což je budoucí senešal a nevlastní bratr krále Artuše, či Marcha, který se v artušovských příbězích objevuje jako král Mark z Cornwallu, manžel krásné Isoldy, který je v keltských a britských mýtech řazen k bohům podsvětí.

Vynechat nelze ani další známou postavu legend, kterou je Uriens, král z Gore, manžel Morgany Le Fay. Trvalo ale velice dlouho, než se Urien proměnil do výše zmíněné středověké podoby. Původní Urien byl bůh bitev a patron bardů, byl božstvem, jehož znakem byl havran, což ho řadí mezi bohy podsvětí.

1 Squire, Ch. *Celtic Myths and Legends*, Lomond Books, 2000, s. 204.

1.2 **Král Artuš**

Král Artuš je ústřední postavou celého cyklu příběhů, které jsou všeobecně známy pod názvem Artušovské legendy. Samotná postava krále Artuše a její původ představuje jeden z velkých problémů keltské mytologie a dodnes není zcela jisté, zda byl pouhou smyšlenou postavou či skutečně existoval. Nevyskytuje se v žádném z velkých irských mytologických děl, zmiňuje ho zpočátku jen velšská literatura, a to pouze jako jednoho z mnoha náčelníků: „Geraint, a tributary prince of Devon.“². Teprve později ho nalzáme ve zcela výjimečné pozici krále bohů. Mnoho příběhů ho takto zmiňuje a připisuje mu vládu nad celou řadou starých keltských bohů. Jak je něco takového možné? Jedno z možných vysvětlení je, že ve skutečnosti šlo o dvě osoby se stejným jménem. O božského Artuše, boha více či méně známého po celém keltském světě, a o druhého Artuše, jenž mezi britskými kmeny zaujímal důležitou pozici a byl ztělesněním nejvyšší vojenské autority.

Právě díky francouzským středověkým autorům, z nichž čerpal inspiraci pro své básně Tennyson, je Artuš vnímán daleko více jako král, který bojoval o svou vlast se saskými nájezdníky, než jako bůh. To bezpochyby dodalo příběhům o Artušovi určitý lesk, ale dle mého názoru mýtická osobnost boha Artuše v nejstarších legendách zcela převládla a Artuš, jako ústřední článek celé série příběhů, stojí na zcela jiné bázi. Jeho skutky jsou nadlidské a tím i mýtické.

1.3 **Jiný svět**

To, že artušovské legendy jsou tak úzce propojeny s mýty starého Irska a keltské Anglie, tedy není náhodné. Pohanská tradice a samotná božská podstata hrdinů a králů, která souvisí právě s pohanskými kořeny, je patrná v mnoha aspektech artušovských legend. Vše je zároveň úzce spjato s obrazem života a vírou ve znovuzrození. Významnou roli zde hraje i symbolika podsvětí, kterou podrobněji popíši v následující kapitole.

Keltové byli ve své přirozenosti rozděleni do mnoha malých kmenů, které měly svá božstva. Ačkoliv se tyto bohové lišili jmény, zdá se, že se jedná v podstatě o tytéž koncepce božství. Urien, bůh válek, bojů a minstrelů, byl uctíván také jako Pwyll,

² 2 Squire, Ch. *Celtic Myths and Legends*, Lomond Books, 2000, s. 312.

March, Arawn. Toto jsou některá z jeho jmen. Pokud budeme v pátrání pokračovat, objevíme dalšího boha podsvětí, boha keltského Hádu. Patří k důležitým postavám, byl uctíván pod různými jmény jako Gwyn, Melvas a u Keltů ze Somersetu³ byl pojmenován jako Avalon.

Pod tímto jménem bylo také známo jeho panství *Ynys Avalon*, Avalonův ostrov.⁴ Název ostrova je pravděpodobně odvozen z keltského slova abal - tzn. jablko - ovoce, kterým byl tento ostrov znám. V symbolice jablka se promítají jak keltské, tak i křesťanské prvky. Jablko je symbolem plodnosti, u Keltů spirituálního vědění, v křesťanství pak symbolem svůdnosti světa. Plod jabloně - jablko - doprovází člověka od počátku historie. Utržení jablka je údajně dokonce prvotním hříchem lidského pokolení. Zlatá jablka Hesperidek (strážkyň zahrady bohů) byla symbolem nesmrtelnosti.⁵ Jablko se tedy stalo významným prvkem, který se objevuje v mnoha pohanských i křesťanských legendách a vzájemně tak tyto dva zdánlivě odlišné světy propojuje. V neposlední řadě je jablko, jako součást korunovačních klenotů, symbolem králů.

Avalon představuje obraz jiného světa, který stojí mimo prostor a čas, jímž lze procházet a se kterým je nerozlučně propojen i sám král Artuš. Původně byl považován za zemi věčného léta, což má souvislost se symbolikou věčného života a slunce. Již pro mnoho starověkých kultur je slunce ve svém symbolickém významu nerozlučně propojeno s lidským životem a jeho počátkem: „For the Greeks, to be alive was to see the sun. When a child was born he was brought into the light, and he saw the sun's rays“.⁶ Slovo slunce se tedy v mnoha jazycích stává synonymem pro život: „In Latin literature, *lux* (“light”) can mean life“.⁷ Slunce zapadá, ale jeho moc každý den opět vystoupit nad obzor nám připomíná, že konečnost spjatá s pozemským světem a lidským životem neznamena definitivní zánik, což je hlavním pilířem keltské víry ve znovuzrození.

Symbolika slunce a zrození nového života je zároveň spjata se symbolikou ročních období, především jara a léta, kdy se vše probouzí k novému životu a získává novou sílu. Léto se tedy stává důležitým obdobím lidského života: „If one's life is figured as a year, summer is maturity, the full flowering of a man's powers,...“⁸

3 Název Somerset je odvozen od původního názvu Avalonu jako země léta.

4 Squire, Ch. *Celtic Myths and Legends*, Lomond Books, 2000, s. 329.

5 *Wikipedie* [online]. c 2009, cit. 2009-07-15. <[http://cs.wikipedia.org/wiki/Avalon_\(ostrov\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Avalon_(ostrov))>.

6 Ferber, M. *A Dictionary of Literary Symbols*, Cambridge: C.P.U., 1999, s. 209.

7 *Ibid.*, s. 210.

8 Ferber, M. *A Dictionary of Literary Symbols*, Cambridge: C.P.U., 1999, s. 209.

Nazíráme-li tedy na lidský život jako na období, které je časově vymezeno jedním rokem a postupným uplynutím všech čtyř ročních období, vidíme pak zimu jako poslední fázi lidského života. I přes tento fakt ji však nutně nemusíme považovat za konec lidského bytí, ale vidíme ji spíše jako období přechodu lidského života do jeho nové fáze.

Místem přechodu se tedy pro Artuše stává právě Avalon, odkud se má podle báje vrátit, až toho bude zapotřebí. „Ostrov Avalon, kam odplouvá král Artuš, je ve velšské mytologii královstvím mrtvých, nacházejícím se kdesi na západě. ...je iniciačním prostorem, k jehož znakům patří ostrovní charakter a západní poloha (ve východní tradici leží ostrovy nesmrtelných a blažených na západě...).“⁹ O problematice přechodových rituálů a iniciaci pojednává následující kapitola.

1.3.1 **Artušova cesta**

Podívejme se nyní na samotný keltský mýtus o příchodu Artuše. Podle Keltů všechny věci pocházely z podsvětí. Tam také najdeme Artušova otce Uthera Pendragona. Podle keltských legend je ovšem jeho jméno Uther Pendragon pouze titul, který znamená válečného náčelníka. Ve skutečnosti se jedná o krále podsvětí. Byl velké postavy, vlastnil magický kotel, kde se zrodily tři Múzy, a byl patronem bardů. Jeho jméno znamenalo „havran“, což je pták zasvěcený smrti. Pokud jde o tři múzy, pro Artuše pak tři ženy, objevuje se zde keltská posedlost číslem tři, což je další důležitý aspekt pohanských legend. Všechny tři ženy nesly stejné jméno Gwynhwywar a spolu s nimi se opět objevuje věčný boj mezi dobrem a zlem, mezi světlem a tmou. Číslo tři, které se v keltské mytologii objevuje velice často, má svůj přesný symbolický význam, který nám poskytuje obraz o víře Keltů ve věčný život. Trojka je symbolem tří světů, které existují paralelně vedle sebe, jsou navzájem propojené a je možno jimi procházet. Jedná se o střední svět (pozemský), dolní neboli jiný svět (podsvětí), ve kterém žijí duše zemřelých, a svět horní (nebeský).¹⁰

I samotný král Artuš je nucen vydat se do podsvětí. Artušův protivník je zastupován temným bohem, jenž nesl jméno Melwas. Ten podle legend čekal celý rok

9 Hodrová, D. *Poetika míst*, Praha: H&H, 1997, s. 58.

10 *Design-M* [online]. c 2008, cit. 2009-04-29. <<http://www.design-m.cz/eshop/keltske-a-germanske-amulety>>.

na příležitost k únosu královny Gwynhwywar, nakonec uspěl a utekl s ní do svého paláce na ostrov *Avilion* (tedy Avalon). Artuš ho ovšem pronásledoval, oblehl jeho palác a Melwas byl donucen královnu vydat. Artušova cesta do podsvětní říše a návrat zpět souvisí s tematikou tzv. přechodových rituálů.

Pro lepší pochopení smyslu přechodových rituálů citujme Arnolda van Gennepa: „Většina rituálů se skládá ze třech samostatných a navazujících etap, které vyjadřují odloučení, pomezí a přijetí, neboli jednotlivé stavy při přechodu od jednoho sociokulturního postavení ke druhému“. Podle Gennepa mají tyto rituály jedinci zaručit snazší přechod z jednoho období, místa nebo společnosti k posoupně další fázi života a tím přispět k přehlednějšímu naplnění důležitých životních funkcí.¹¹ Konkrétně se tedy jedná o cestu do „jiného“ světa, jejímž cílem je získání nové důležité životní zkušenosti. Nedílnou součástí přechodových rituálů je tzv. iniciace (zasvěcení), obřad, během něhož jedinec dosáhne tajného poznání a který má pozdvihnout bytí na vyšší úroveň, což je i hlavní téma všech artušovských příběhů. Jedná se tedy o iniciační zkoušku, která je zde symbolizována Artušovou cestou do podsvětí. Iniciační zkoušky mohou předcházet zkoušky předběžné, k nimž by patřilo například vytržení bájného meče Excaliburu z kamene, čímž Artuš dokazuje, že právě on je vyvolený stát se králem. Příkladem iniciační zkoušky je i příběh Sira Gawaina či výprava rytířů za svatým grálem, původní pohanskou nádobou hojnosti, jež se stala symbolem poznání a moudrosti a proměnila se v eucharistický kalich.¹² Cestě Sira Gawaina a jeho zkoušky bude věnována samostatná kapitola.

Znovu se Artuš do Avalonu dostává po své poslední bitvě s Mordredem. Jedná se opět o boj mezi dobrem a zlem, opakující se v artušovských legendách v mnoha variacích. Toto téma má keltský původ a předjímá samotný příběh krále Artuše. Táhne se celým řetězem legend a nakonec končí až mýtickou bitvou u Camlanu, kde jsou oba soupeři Artuš i Mordred smrtelně zraněni. I tato poslední bitva je prochnuta keltským symbolismem, oba soupeři se u Camlanu střetnou třikrát (opět mýtické číslo tři).

Poté, co je Artuš zraněn, je odvezen do Avalonu. Právě obraz Avalonu jako nedefinovatelné hranice mezi životem a smrtí, kterou lze procházet, má zcela nepochybnou spojitost s vírou ve znovuzrození. Artušův odchod neznamena definitivní konec jeho života, a není tedy doprovázen melancholií či strachem ze smrti, což je pro pohanské legendy tak typické. Jedná se pouze o tzv. „iniciační smrt“, která má své

11 Gennep, A., van. *Přechodové rituály*, Praha: Lidové noviny, 1997, s. 19-20.

12 Hodrová, D. *Poetika míst*, Praha: H&H, 1997, s. 39.

vlastní schéma – obsahující bolest, smrt samotnou a vzkříšení. Stejně zasvěcující schéma se objevuje ve všech mystériích v obřadech dospělosti i ve vstupních obřadech tajných společností...¹³ Tento poznatek nám tedy pomůže pochopit základy pradávné víry člověka ve vzkříšení: „...člověk archaických společností se snažil smrt přemoci a přisoudit jí význam, jímž se přestala jevit jako zastavení a stala se obřadem přechodu. Smrt je zkrátka považována za nejvyšší zasvěcení, za počátek nového duchovního života...Moudrost sama o sobě, a v širším smyslu každé posvátné a tvořivé poznání, jsou chápány jako plody zasvěcení, jako výsledek kosmogonie a zrození.“¹⁴

Artuš má tedy sídlit na Avalonu, který se stává jeho místem zasvěcení a zároveň symbolem věčného života, kde má čekat na zvuk trubky, jenž ho probudí ve chvíli, kdy Británie bude potřebovat jeho pomoc. Naděje, která je spojena s vírou ve vzkříšení Artuše, je tedy zároveň spojena s nadějí v oživení národa. Artušova “nesmrtelnost“ symbolizuje “nesmrtelnost“ národa, ale také věčnou platnost ctností Artušova dvora a nadčasovou hodnotu umění. Tato souvislost je patrná při výpravě krále Artuše do podsvětí, odkud se vrací s magickou nádobou inspirace a poezie, jejímž navrácením zpět na pozemský svět dokazuje, že umění je věčné.

Obrazem života a smrti, vírou ve znovuzrození a přechodovými rituály se budu dále zabývat v kontextu středověkých legend, tedy v dílech *Pan Gawain a Zelený rytíř* a *Artušova Smrt*.

1.4 **Vliv křesťanství**

V předchozích kapitolách jsme se seznámili s hlavními postavami irských i britských legend, mezi nimiž byla ukázána spojitost. Díky tomu se nám podařilo ukotvit příběhy krále Artuše a jeho rytířů do legend předkřesťanských. Objevili jsme kořeny celé řady důležitých postav, jako je například kouzelník Merlin či Artušův největší soupeř Mordred, které se staly inspirací pro pozdější zpracování a rozvoj tohoto tématu.

Teprve pomalu a postupně se tvář artušovských legend začíná proměňovat a je zřejmé, že podstatnou úlohu v tomto procesu hraje křesťanství. Motivy, které se po generace opakují, jsou propracovávány mnohem hlouběji a ty, které nejsou důležité, se naopak vytrácejí. Takto lze popsat přechod od keltské rozdrobenosti a anonymity k

13 Eliade, M. *Mýty, sny a mystéria*, Praha: Oikoymenh, 1998, s. 192.

14 Ibid., s. 192-193.

výraznějším postavám, které tvoří rámec toho, co dnes známe jako příběhy krále Artuše.

Artušovské pověsti a příběhy vznikaly z větší části ve Walesu. Ve 12. století zde vzniklo zásadní dílo, které poprvé podává obraz Artušovy moci a slávy v plném lesku. Autorem této knihy, jež se jmenuje *Historie britských králů*, je waleský duchovní Geoffrey z Monmouthu, který líčí Artuše jako velkého krále a bojovníka. Artuš svádí úspěšné bitvy se Sasy, Skoty a Pikty, je dobyvatelem Irska, Islandu a Galie, a také mužem, který vede vítěznou válku se samotným císařem římským.

V takovéto podobě se koncem 6. století dostávají artušovské legendy do Bretaně, která sloužila jako útočiště pro mnoho Britů před anglosaskými nájezdy. Právě v tomto okamžiku se příběhy o Artušovi začínají měnit. "Uprchlíci" s sebou přinesli silnou keltskou tradici a Bretaň se tedy stala místem, kde se do artušovských příběhů promítla i podstatná část starších keltských legend. O tuto tradici se opíral i významný básník ze severní Francie Chrétien de Troyes, který na základě příběhů krále Artuše vytvořil veršované rytířské romány.

I samotný duch příběhů se postupně mění. Král Artuš už není bojovník a dobyvatel, ale stává se z něj král, o jehož zemi a vladařském umění se však zatím mnoho nedovídáme. Jádrem příběhů je rytířství. Kolem Kulatého stolu se scházejí rytíři slavných jmen, kteří pro čest či přízeň své dámy vyhledávají dobrodružné výpravy plné nástrah, kouzel a rytířských soubojů. Chrétien tak ukazuje šlechtě své doby rytířský ideál, který by se měl stát jejím vzorem. V plném lesku tu zní slavná jména a příběhy takových mužů, jakými byli rytíři Erec, Ywain, Percival a Lancelot, a poprvé se zde objevuje i jméno Sira Gawaina. Tímto dochází k propojení keltské tradice s novými křesťanskými ideály. A znovu se tak objevují některé známé postavy, jako je například starý keltský nepřítel, bůh temnoty a moří Morc, který zde vystupuje pod jménem krále Marka.

Na propojování tradic poukazují i další motivy. Stačí vzpomenout na irského hrdinu Finna a jeho muže, na jejich tvrdý výcvik a přísná pravidla, podle kterých byli vybíráni. Podle vzoru Fénianů zde vzniká obraz rytíře, který musí dokázat, že je svého rytířského stavu hoden. Chrétien de Troyes se dostává ještě hlouběji a na rozdíl od Goeffreyho z Monmouthu vrací do příběhů i jejich ženský prvek. Rytíř musí prokázat své dovednosti nejen v boji, ale i v lásce. U Chrétiena stojí obojí na stejných základech, obojí je rovnocenné. Do starších keltských příběhů tohoto typu se nám tak prolíná prvek

zcela nový, dvorská láska. Ta má být v ideálním případě pouze platonická, ale dodává příběhům zcela nové rozměry. V hrdinech se objevuje vnitřní rozpor, ocitají se na pomezí mezi láskou a povinností dostát své rytířské cti. Postavy, jako jsou například Tristan či Lancelot, pak odhalují svou osudovou vášeň a lásku k vdané dámě. Bojovníci a hrdinové tak dostávají lidský, mnohdy až tragický rozměr. Probíhá tu jakási citová vypjatost, jejímž výsledkem jsou dlouhé monology a dialogy plné argumentů typické pro rytířský román. To vše se mísí s keltskou imaginací, magií a kouzelným ovzduším, ve kterém vznikají nádherná rytířská dobrodružství. Vše je propojeno s tradicí křesťanskou a hledáním svatého grálu, tedy s hledáním duchovního osvětlení, což je tím největším dobrodružstvím, které rytíři musejí podstoupit.

Kapitola 2 – Artušova smrt

2.1 Thomas Malory

Sláva rytířského románu ve Francii a Evropě mizí s nástupem renesance a není tedy nijak udivující, že artušovské příběhy zdomácněly tam, odkud pocházejí, tedy v literatuře anglické. Již Edmund Spenser v 16. století vytvořil dílo *Královna víl (The Faerie Queene)*, kde rytíři pomáhají utiskovanému národu a kde si Artuš probojovává cestu na dvůr královny Gloriany, aby si ji vzal a stal se tak panovníkem říše. Alfred Tennyson pak ve svých *Idylách králů (Idylls of the King)* ukazuje rytířská dobrodružství spolu s mravním zlem, které v podobě nevěrné královny ničí samotné základy Artušova království. Artušovské legendy se dostaly i za oceán, kde se tomuto tématu věnoval například spisovatel Mark Twain ve svém díle *Yankee z Connecticutu na dvoře krále Artuše*.

Je třeba položit si otázku, jak je možné, že nacházíme tak překvapivě velkou propast mezi francouzskou tradicí, ve které artušovské příběhy vykryštovaly do své nejjistší podoby, a mezi tradicí literatury anglické. Odpověď lze nalézt ve skutečnosti, že se ve Francii nenašel nikdo, kdo by tuto látku dokázal zpracovat natolik poutavě, aby získala zájem tiskařů a byla vydána. Oproti tomu v Anglii se objevuje dílo a jméno, které tyto příběhy s definitivní platností řadí do literárního dědictví.

Dílem je kronika o životě a smrti krále Artuše, známá pod jménem *Artušova smrt (Le Morte d'Arthur)*, jejímž autorem je Sir Thomas Malory. Ačkoliv k jejímu vydání došlo až čtrnáct let po autorově smrti, dočkala se celé řady nových zpracování a stala se oblíbeným, v literatuře pevně ukotveným dílem.

O autorovi samotném se až do 19. století mnoho nevědělo. Teprve moderní bádání přineslo o jeho osobě celou řadu faktů. Narodil se v hrabství Warwick kolem roku 1400, byl pravděpodobně vojákem a bojoval ve Stoleté válce. Kolem roku 1434 zdědil otcovo jmění. Ve válce Růží stál však na straně Lancasterů, čímž si vysloužil mnohé mocné nepřátele, a byl tedy zbaven majetku a uvězněn. Prošel celou řadou žalářů a nakonec pravděpodobně zemřel ve vězení v Newgate roku 1671. Vítězství

Lancasterů se tak nedočkal.¹⁵ Zdá se, že ač vězněn, nikterak nestrádal a právě v Newgate mohl dokonce navštěvovat i knihovnu kláštera františkánů, kde se seznámil s nejrůznějšími staršími příběhy krále Artuše a pojal myšlenku na jejich vlastní, osobitě zpracování.

2.2 **Dílo Artušova smrt**

Artušova smrt (originální titul je ve středověké francouzštině: *Le Morte d'Arthur*) je anglicky psaný rytířský román Thomase Maloryho, vzniklý kompilací francouzských a anglických rytířských románů s artušovskou tematikou. Kniha zahrnuje i některá Maloryho vlastní díla, například příběh o rytíři Garethovi, ostatní příběhy jsou převyprávěny dle Maloryho názorů a interpretace. Dílo bylo poprvé vydáno roku 1485 Williamem Caxtonem, který ho také zredigoval. Jde o jakési shrnutí středověké artušovské literatury, jako takové má dosud velký ohlas.¹⁶

Le Morte d'Arthur je kniha, která byla inspirována díly staršími, zejména francouzskými. Děj knihy se odehrává v druhé polovině 5. století a začíná vyprávěním o králi Utherovi Pendragonovi a o zplazení Artuše a končí jeho smrtí v bitvě s Mordredem. Král Uther Pendragon se za pomoci Merlina promění do podoby manžela krásné Igrain a lstí ji tak přiměje, aby se s ním milovala. Výsledkem je zplazení nemanželského syna, Artuše. Po smrti krále Uthera Artuše vychovává a opatruje Merlin, který čeká pouze na vhodnou příležitost, aby mohl vyjevit skutečnou pravdu o jeho původu. Merlin pak přichystá jednu z nejdůležitějších zkoušek všech artušovských legend, vytažení meče z kamene. Artuš tak tedy může prokázat svůj královský původ a je uznán za legitimního vládce.

Ačkoli dílo nese poněkud pochmurný název, nezabývá se zdaleka jen Artušem, jeho životem, hrdinskými činy a smrtí. Přináší i nečekaně bohatý a pestrý obraz celé řady romantických příběhů psaných v nejlepším duchu rytířských románů. V Maloryho literárním obraze tak vidíme Camelot a rytíře zvučných jmen, jak v plném lesku svých zbrojí vyjíždějí hledat dobrodružství, a samotného Artuše, který zasedá u Kulatého

15 Stříbrný, Z. *Dějiny anglické literatury*, Praha: Academia, 1987.

16 *Wikipedie* [online]. c 2009, cit. 2009-06-11. < http://cs.wikipedia.org/wiki/Artu%C5%A1ova_smrt>.

stolu, aby pozorně naslouchal příběhům svých rytířů. Je tu i královna, zmlátající se mezi láskou ke králi a k jeho nejlepšímu rytíři. Nechybí ani cesta za spásou a sebepoznáním, kterou reprezentuje hledání Grálu.

Celé dílo Thomase Maloryho lze rozdělit na 21 knih, přičemž každá z nich vypráví část příběhu krále Artuše a jeho dvora. V knize první se dozvíme o jeho narození a osudu a také o tom, jak se stal králem. V knize páté zase například to, jak Artuš bojoval s římským císařem, jak dobyl Řím a byl korunován panovníkem. V dalších knihách se objevují příběhy o jeho drobnějších bojích a svárech. Poslední knihy vyprávějí o jeho pádu a smrti, o nevěře královny, která také významně přispěla k rozpadu Artušovi říše, o bojích s Lancelotem a o poslední bitvě, kde je Artuš smrtelně zraněn. Ačkoliv celé dílo má svůj biografický rámec a vychází ze starších příběhů, vynechává Artušova velká vítězství nad Sasy, která jsou historickým základem pověstí o něm. Toto téma nebylo Maloryho cílem. Biografie Artuše, krále a vojevůdce, je obehnuta daleko rozsáhlejším předivem příběhů rytířů jeho dvora. Největší zájem Maloryho se pak upíná na postavu rytíře Lancelota. Ten se stává jedním z pilířů celého Maloryho vyprávění a ostatní rytíře, jmenovitě pana Gawaina, tak do značné míry zastihuje. Druhým pilířem příběhu je pak svatý Grál, který se Lancelotovi zjevuje v jedenácté knize. Hlavní postavou díla se později stává Lancelotův syn Galahad, muž, který podle Maloryho Grál získal.

Kromě velice rozsáhlé látky, kterou nám Malory předkládá, musíme ale zmínit ještě několik prvků, jimiž se od svých předchůdců liší. Malory používá pověsti jenom jako rám svého artušovského plátna. Artuš se pro něho stává hlavně hrdinou anglickým. Svůj královský titul získává na shromáždění anglických pánů a po své smrti je pohřben na anglické půdě v dnešním Glastonbury¹⁷. Zeměpisné umístění Artuše a jeho rytířů je tedy jasně určené. Malory se tímto odchyluje od svých předchůdců, kteří využívali jen vágní zeměpisné představy. Malory znal Anglii i Francii a používal tedy anglická jména, konkrétně určil místa jednotlivých dějů a jako válečník dokázal čtenáři podat přesný popis válečných tažení a bitev. Je také pravděpodobné, že jeho dílo bylo poznamenáno i jeho politickými názory a pohnutým osudem za války Růží.

Malory psal prózu, nikoliv tradiční veršovaný rytířský román. I to je znakem své doby, která upouštěla od veršů ve prospěch prózy a měla za cíl větší věrohodnost vyprávění. Příběhy se zkracovaly a spojovaly ve větší celky. Monology a vypjaté citové

¹⁷ Město v hrabství Somerset.

situace byly zatlačeny do pozadí a sami autoři, šlechtici, rytíři a válečníci přispěli i ke změně jazyka, jakým tato díla byla psána. V případě Maloryho, muže, který bojoval ve Stoleté válce a válce Růží, najdeme vyprávění psaná až stručným, jadrným jazykem, bez citové vypjatosti. Jeho popis lásky Tristana a Isoldy nedokáže zaujmout tolik, jako vyprávění Chrétienovo. Zdá se, jako by Malory nedokázal své srdce, možná unavené dlouhým vězením, rozehrát ušlechtilejšími city, aby se povznesl nad roli pouhého vypravěče.

Malory mnohdy přebíral příběhy méně zdařilé, či obsahově chudší. Jeho styl je prostý a jasný, vše má své přesné jméno a patrná je i odborná znalost rytířského života a jazyka s tímto obdobím souvisejícího. Z díla tedy jasně vyplývá, že jeho tvůrce byl válečník. Nalezneme zde mnoho detailně líčených bitev i menších bojů a skutků jednotlivých rytířů. Malory tak ukazuje, jaký byl život, smrt a boj jeho souputníků, rytířů, se kterými možná i on nejednou vyjížděl do bitvy. Ukazuje, jak moc bylo zapotřebí, aby se muž stal válečníkem, a jaké statečnosti, síly a obratnosti bylo třeba k odhodlání vyjet v plné zbroji do krvavého a nelítostného boje.

Stejným stylem jazyka pak Malory líčí i věci nadpřirozené. Melodie a barva slov se nemění, Malory zůstává stejně epickým vypravěčem. Právě to mu umožňuje zavést čtenáře do záhadného světa, kde se meč a boj mísí s kouzly. Do světa, kde vedle sebe nacházíme udatné rytíře a mocné kouzelníky v podobě smrtelných mužů a žen. Malory nemusel svůj styl jazyka nijak měnit, zdroj tajemna a fantazie je ukryt přímo v látce, se kterou pracoval a kterou již před ním zpracovávali jiní autoři zběhlejší v umění básnickém. Malory jejich příběhy rozvíjí a obohacuje svým uměním vypravěče.

2.2.1 ***Hledání Svatého grálu***

Výprava za Svatým grálem se stala jedním z hlavních témat mnoha středověkých legend. Podle nich mohl tento vzácný pohár, ze kterého pil Ježíš při Poslední večeři, najít jen ten, jehož duše ani tělo nejsou poskvněny žádným hříchem. Svatý grál však nemusí mít podobu poháru, interpretace jeho původu nejsou zcela jednoznačné, protože ani on není symbolem pouze křesťanským, jeho historie sahá mnohem dále.

Grál je nejuniverzálnějším symbolem středověkého románového mysticismu. V průběhu historie nabývá grál rozličných podob a získává celou řadu významů, jako je například nádoba hojnosti v keltské tradici, enigmatický předmět ze zlata posázený drahokamy, kámen magických vlastností, eucharistický kalich, nádoba Poslední večeře, či kámen mudrců. Při nejrozmanitějším vzhladu, kterého může grál nabývat, vyznačují se předměty, jež jej představují, jednou společnou vlastností – plností – a dále je spojuje tušený kruhový tvar (mísa, kámen, kalich). Grál (princíp ženský) spolu s kopím (princíp mužský) představují pohanské erotické symboly, jeho obřad je oslavou kultu života, hledáním života.¹⁸ Grál je tedy původně pohanská nádoba, která se postupem času proměnila v křesťanský symbol eucharistie, přijímání těla a krve Kristovy. I sám grál je znázorněním neustálého boje mezi Dobrem a Zlem. Některé legendy praví, že byl jedním z drahých kamenů, ze kterých byla z části zhotovena koruna Ďábla. Ten se postavil Bohu a během jejich vzájemného souboje se mu pak tento drahokam uvolnil z koruny a dopadl na pozemský svět, kde z něj byl vyroben pohár. Všechny podoby grálu mají však jeden společný rys, který tvoří základ víry křesťanské i pohanské. Nezáleží vůbec na tom, jakou má grál podobu, důležité je, že není nikdy prázdný. Jako keltská nádoba hojnosti je neustále plný jídla, které v něm nikdy nedochází. Jako symbol křesťanský je grál naplněn Kristovou krví a má moc vyléčit všechna zranění, dokonce i smrtelná. Zázračná moc grálu a jeho věčnost tedy tvoří jakousi paralelu s vírou ve věčný život. Ani kruhový tvar grálu není náhodný, kruh je již od počátku pohanské víry symbolem věčného života, nelze určit jeho počátek ani konec. Tento kruhový tvar připomíná ženské lůno, jež musí splynout s prvkem mužským, tedy být iniciováno, aby tak vznikl nový život.

Díky existenci grálu opět dochází k vzájemnému propojení dvou zdánlivě neslučitelných světů, pohanského a křesťanského. Mnozí spisovatelé, kteří se nechali inspirovat příběhy o svatém grálu, pak přemístili keltský svět i s jeho hrdiny, jako je například Perceval, do prostoru Artušova rytířského dvora. Jedno je však jisté, ať už má grál jakoukoliv podobu, jeho nalezením dojde hrdina nejvyššího zasvěcení, je naplněn moudrostí a poznáním. Nebezpečí a nástrahy, které musí překonat během své cesty za grálem, jsou jen přípravou na tuto zkoušku nejvyšší. Hrdinové, kteří vyrážejí na výpravu za hledáním Svatého grálu, se také v průběhu staletí mění, z Gawaina přechází hlavní tíha příběhu na Percevala a posléze na Galahada. I Kopí, zbraň rytíři po meči

18 Hodrová, D. *Poetika míst*, Praha: H&H, 1997, s. 64.

nejbližší, se stalo jedním z velmi důležitých symbolů, proměnilo se na kopí Longinovo, kterým byl Ježíš proboden na kříži.

Rytířská dobrodružství tak získávají nový rozměr. Nejsou již jen sama o sobě zajímavá a napínavá, symbolizují tu zápas Boha s Ďáblem, boj o Svatý grál, o jehož získání usiloval téměř každý významný vládce středověku. I sám Artuš se vydává na keltský onen svět, vstupuje do podsvětí a prochází iniciací, aby tak „zemřel“ pro svět pozemský a mohl se pak společně s grálem navrátit jako lepší a moudřejší muž. Grál se však podle legendy na Artušův dvůr dostává díky Josefu z Arimatie. Jistě není náhodné, že byl umístěn doprostřed Kruhového stolu. Počet míst u stolu je shodný s počtem apoštolů a stůl samotný se tak mění na oltář, u něhož by měla být sloužena mše svatá. K dalším symbolům patří i „záhubné“ křeslo¹⁹, označující místo pro Jidáše, jehož hlubším významem se budu zabývat v kapitole věnované symbolice.

Hledání Svatého grálu je tedy vzájemně propojeno i s úsilím rytířů stát se dokonalejšími. Cestu za Svatým grálem můžeme chápat jako rytířovu iniciaci, která má tři fáze. Rytíř musí projít lesem a porazit strážce hranice, aby nakonec mohl vstoupit do zámku zasvěcení. Tato cesta představuje určitý duchovní vývoj rytíře, na jehož konci se rodí nový člověk, mnohem vyspělejší a moudřejší. Snad nenajdeme dokonalejší příklad a zároveň takové množství symbolů, které jsou spjaty se zasvěcením, než v dobrodružství o hledání svatého grálu a v příběhu pana Gawaina a Zeleného rytíře. Zaměříme se nejprve na první ze zmiňovaných příběhů.

Svatý grál je s artušovskými legendami pevně a úzce spjat. Vyjadřuje touhu po zasvěcení, po překonání sebe sama a zároveň nám ukazuje rytíře v jiném světle. Příběhy o hledání svatého grálu nesou všechny typické prvky románu zasvěcení. Najdeme zde les, místo plné mnoha nástrah a dobrodružství, která musejí rytíři při hledání grálu překonávat. Strážcem hranice mezi lesem a zámekem je mocný lev. Aby však rytíř dokázal vstoupit do zámku zasvěcení, musí porazit nepřítele nejhroživějšího, sama sebe, své lidské já. Celé hledání grálu je tak v podstatě hledáním Boha, snahou spasit svou duši a stát se lepším člověkem.

Mnoho rytířů se vydává na cestu za grálem, aby podstoupilo Boží zkoušku a aby jeden z nich byl vybrán. Tomu pak Bůh odhalí zázrak grálu a zjeví mu, co obyčejný smrtelník nedokáže popsat, ani vyslovit. Ústředním motivem příběhu je putování

19 Záhubné křeslo, též záhubný stolec – termín užívaný D. Hodrovou v knize *Poetika míst*

Galahadovo. Galahad během své cesty získává mnohé rozličné předměty, jejichž funkci mu svým výkladem objasní jeho zasvětitel, mnich. Objevuje se tu důležitý prvek zasvěcení, který se děje formou otázek a odpovědí, jimiž rytíř získává nové poznatky. Galahad se během svého putování střetne s černými rytíři, posli d'ábla, kteří se ho snaží svést ze správné cesty. Galahadovi je nakonec svěřeno tajemství eucharistie a v závěrečné scéně se objevuje jelen, jenž se mění v člověka a usedá před oltář na stolec – stává se tak symbolem Ježíše. Přicházejí i další bytosti, orel, lev, býk a dokonce člověk, ti jsou symbolem čtyř evangelistů, před nimiž leží samotný grál. Galahad za pomoci grálu vyléčí krále Rybáře a vzápětí sám umírá, symbolizuje tak Ježíše. Umírá pro pozemský svět a je znovuzrozen do světa nadpozemského.

Snad nejvíce grálské mystiky najdeme pak v Maloryho díle, kde jedna z kapitol pojednává o výpravě za grálem a je z velké části přejatá od starších autorů. Nacházíme zde oněch stopadesát rytířů, záhubný stolec pro vyvoleného rytíře, v záhubné kapli je poustevník, zasvětitel, který vysvětluje smysl věcí a dění, nalezneme tu i příběh Galahadův a černé rytíře. Často to bývají právě poustevníci, dlící v zapomenutých kaplích, kteří hrají svou roli duchovních vůdců rytířů. Poustevník patří k lesu a ukazuje směr, vykládá znamení a Boží vůli a připravuje rytíře na zasvěcení. Malory příběhem o svatém grálu uzavírá artušovské legendy, po jeho nalezení nastává už nevyhnutelný konec, kdy se rytíř (Lancelot) stává mnichem a celý smysl rytířství se převrací.

Podívejme se tedy nyní na Maloryho verzi příběhu o svatém grálu a jeho symboliku. Celé vyprávění začíná scénou, kdy na Camelot přijíždí dáma, která požádá Lancelota, aby s ní odjel do hvozdu, což rytíř učiní. Cesta je zavede do kláštera jeptišek. Klášter zde v podstatě zastupuje roli kouzelného zámku, místa, jež se tradičně nachází v lese. V klášteře proběhne obřad, neboť Lancelot je požádán, aby pasoval Galahada, chlapce, kterého zde jeptišky vychovávaly, na rytíře. Lancelot tak učiní.

Galahad ztělesňuje ideální osobu pro zasvěcení a muže, který má nalézt svatý grál, je to vyvolený a neposkvrněný paník. Stává se grálským hrdinou. Jak již bylo zmíněno, je ve své nejčistší podobě pozemským obrazem Krista. Jeho nalezení v klášteře a příchod na Camelot tvoří paralelu k příchodu Ježíše Krista na pozemský svět. Galahad je mystický muž, vedený na cestě ke grálu nikoliv rozumem a touhami těla, ale láskou k Bohu a hlubokou vírou. Po mnoha dobrodružstvích je mu nakonec svěřeno tajemství nejskrytější, tajemství eucharistie.

Příběh pokračuje návratem pana Lancelota na Camelot. Rytíř najednou spatří, jak po řece připlouvá kámen, v němž je zaražen meč. Na meči je tento nápis: „Jen ten mě tas, či bok mám krýt a to bude ten rek, nad nějž nemá svět.“²⁰ Je tedy vidět, že příchod vyvoleného je symbolizován dalším znamením, meč představuje zároveň i kříž, na kterém trpěl Ježíš, je symbolem víry a modlitby. Artuš vyzve několik rytířů, aby se pokusili meč vytáhnout. I v jejich postavách je ukryta určitá symbolika. Lancelot, Perceval a Galahad představují tři stupně dokonalosti. Lancelot skrývá zakázanou a hříšnou lásku ke královně Guenevere a ani Perceval není tak dokonalý, jak se zdá (odešel od matky, která poté zemřela žalem z jeho nepřítomnosti). Rytířům tedy není souzeno meč vyprostit, protože každý z nich se dopustil nějakého hříchu. Lancelot i Perceval patří mezi postavy starší než Galahad, se silnou pohanskou tradicí. Jako takovým jim nemůže být dovoleno, aby, ačkoliv jde o vynikající rytíře, získali nejpřísněji střežené tajemství křesťanů. Navíc naplňují rytířský ideál jen z poloviny. Jsou to bojovníci, jakým není rovno ať na koni, či pěšky, ať s mečem či dřevcem v ruce. Oba ale zanedbávají svou rytířskou povinnost k Bohu. Žijí světským životem, jejich dobrodružství se točí kolem krásných panen v nesnázích a dvorské lásky.

Teprve večer přichází na Camelot Galahad, jenž v této zkoušce uspěje. Na rozdíl od Lancelota či Percevala je Galahad neposkvrněný a je přímým potomkem Kristovým. Pochází z pokolení Josefa z Arimatie, který do kalichu zachytil krev vytékající z Kristových ran. Lancelot i Perceval tedy představují dokonalý protiklad ke Galahadovi. Jsou sice nejlepšími rytíři v boji, ani Galahad je nedokáže porazit, ale Galahad je rytířem víry a jeho úkol je zcela jiný než boj a válčení.

Grál sám se zjevil na Camelotu toho dne večer: „Pojednou zaslechli ránu a rachot hromu, že mysleli, že hrad se řítí. A uprostřed toho dunění pronikl dovnitř sluneční paprsek sedmkrát jasnější, než jaký kdy spatřili ve dne a všichni byli osvíceni milostí Ducha svatého. Tu když na sebe hleděli, zdálo se jim, že každý z nich je podoby krásnější, nežli kdy dříve. Přesto však ani jeden z nich dlouhou dobu nebyl schopen slova ze sebe vypraviti, i dívali se druh na druhu, jako by byli němí. A v té chvíli vstoupil do síně svatý grál, přikrytý bílým sametem, ale nikdo z nich jej neviděl, ba ani toho kdo jej nese. I byla celá síň naplněna libými vůněmi a každý rytíř měl takového jídla a pití, v němž si nejvíce liboval. A když byl svatý grál pronesen celou síní, náhle

20 Malory, T. *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960, s. 326.

zmizel, že nevěděli, kam se poděl.“²¹ Grál vyvolává v každém, kdo se ocitne v jeho blízkosti, euforii a pocity nenadálého štěstí. Původní keltská nádoba hojnosti zde nabývá nové nevídané podoby. Původní účel poháru jako nádoby, která je vždy naplněna jídlem, je teď jenom jakýmsi průvodním efektem jeho moci, jedním z celé řady zázraků, které grál umí. Je zakryt látkou z bílého sametu, jež symbolizuje nevinnost potřebnou k jeho získání. Je symbolickou vodní hladinou, kam se musí hrdina s vírou v Boha a upřímnou modlitbou na rtech ponořit, chce-li grál získat. Zvednutí sametové roušky, zakrývající grál, představuje vrchol zasvěcení, odhalení konečného Božího tajemství, které může patřit jen jedinému muži. Tento vyvolený pak bude hovořit hlasem Božím a s pomocí grálu vyléčí toho, kdo byl zraněn, aby pak pro svého Boha sám zemřel a mohl se znovu zrodit do duchovní obdoby pozemského světa, Avalonu.

Grál se rytířům zjevil pouze na krátkou chvíli, aby jim dokázal svou moc a povzbudil je v jejich touze ho najít. Rytíři, spolu s Gawainem v čele, složí přísahu, podle níž vyjedou na výpravu za grálem a budou ho hledat tak dlouho, dokud neuspějí. Tato slova vznešené přísahy znamenají vlastně konec rytířů Kulatého stolu. I sám Artuš ví, že mnozí z nich během této nebezpečné cesty zemřou a když vše skončí, již nikdy se u Kruhového stolu nesejdou v plném počtu. I zde můžeme rozeznat skrytou křesťanskou symboliku: pro dosažení svého cíle a zasvěcení je třeba se vzdát mnoha světských věcí, zřít se pohodlného života, rodiny i přátel. Artuš však patrně nedokázal rozpoznat, že zánik Kruhového stolu může znamenat nový začátek, jeho přerod do podoby, kterou mu určil Bůh. Touto výpravou se ideály a myšlenka Kruhového stolu dále šířily po celém artušovském světě a mohly tak zapustit kořeny i v jiných křesťanských zemích.

I mnoho jiných králů zasvětilo svůj život hledání grálu. Jako příklad můžeme uvést krále Evelaka, kterého ke křesťanství přivedl sám Josef Arimatejský. Spolu pak přišli do Anglie a Evelak se snažil najít grál. Svou touhou se natolik znelíbil Bohu, že byl oslepen a utrpěl rány, které se nehojily. Tenkrát Evelak řekl: „Pane můj, dej abych nezemřel, dokud nepřijde rytíř mé krve, z devátého kolena, abych zjevně viděl, že došel svatého grálu a mohl ho políbiti.“²² Bůh jeho modlitby vyslyšel a přislíbil, že až se na jeho panství zjeví rytíř, který bude hoden nalézt grál, tehdy vyléčí jeho zranění a slepotu.

21 Malory, T. *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960, s. 333.

22 Malory, T. *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960, s. 353.

Čtenář se bezpochyby neubrání myšlence na to, jak snadné bylo putování rytířů za svatým grálem ve srovnání s tím, co zažili Gawain a Lancelot. Je ale třeba mít na vědomí, že Galahad i Perceval měli být symbolem pravého rytířství, vyrovnaného ve všech svých atributech. Úmysl autora je zde zřejmý. Přál si, aby rytíři, kteří budou číst jeho práci, usilovali o to být stejně tak váženými rytíři, jako byli Galahad a Perceval.

Kapitola 3 – Pan Gawain a Zelený rytíř

3.1 Struktura a význam díla

Ponecháme-li stranou Maloryho knihu, je třeba zmínit ještě další dílo, které bude pro tuto práci zcela klíčové. Je jím *Pan Gawain a Zelený rytíř* (*Sir Gawain and the Green Knight*). Svým zpracováním patří do kategorie středověkých veršovaných romancí. *Pan Gawain a Zelený rytíř* je báseň z konce 14. století napsaná dialektem střední angličtiny z oblasti Northwest Midland. Jde o rytířský román v aliteračních verších.²³ Tato báseň je stejně jako *Artušova smrt* plná symboliky (a to nejen v typologii postav, ale i v obrazech prostředí), která je pro román zasvěcení tak typická. Symbolikou prostředí, v němž se obě díla odehrávají, se budu zabývat v další kapitole.

V díle je použit motiv osamělého rytíře, který vyjíždí do světa splnit úkol. Úkol, který zahrnuje boj s nebezpečným protivníkem, dvorskou lásku, rytířské ideály i magii. Ale i toto dílo v sobě skrývá daleko více než pouhou snahu o dosažení určitého cíle. Možná vůbec poprvé se zde setkáváme se silným motivem pokušení, které láká hrdinu, aby sešel ze své cesty. Na děj této básně se dá nahlížet jako na zkoušku, kterou musí Gawain projít, která má za cíl ověřit jeho rytířské kvality a zároveň poučit celý Artušův dvůr ve věcech věrnosti a mravní bezúhonnosti. Setkáváme se zde tedy se dvěma významnými motivy spojenými do jedné básně. Jedná se o motiv zachování rytířské cti a dodržení dohody, kterou Gawain uzavře se svým hostitelem panem Bercilakem. Druhým významným motivem je pokušení, které je zde představováno krásnou Bercilakovou manželkou, která Gawaina v průběhu celého díla neustále svádí.

Celá báseň může být chápána jako román zasvěcení. Gawainova cesta, nebezpečí a pokušení, jimž musí čelit, představují zkoušku pro celý Artušův dvůr, která má ověřit pevnost jeho rytířských hodnot a zásad. Zároveň má sloužit jako poučení pro ostatní rytíře, kteří se neřídí kodexem cti a přísnými pravidly, která by měl pravý rytíř dodržovat. V celém díle je kladen důraz na takové hodnoty, jako jsou věrnost, cudnost, mravní odvaha, statečnost a čistota. Tyto vlastnosti jsou podrobeny zkoušce právě u pana Gawaina, jenž v tomto díle představuje obraz typického rytíře Artušova dvora,

23 *Wikipedie* [online]. c 2009, cit. 2009-07-25. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sir_Gawain>.

který je nucen projít mnoha zkouškami, aby na konci své cesty očistil sám sebe. Dílo nám tedy nabízí i jiný pohled na rytíře, který zde ztrácí podobu svatého a dokonalého „nadčlověka“ a ukazuje, že i pravý rytíř může mít své slabé stránky (např. pýcha, touha po slávě či majetku), a že i on je schopen, i přes své pevné morální zásady, podlehnout lidským pudům a pokušení.

Někteří badatelé, jako např. Benson, chápali báseň jako satirickou antiromanci, jejímž cílem bylo zesměšnit celý žánr románů zasvěcení. Jiní, např. Zimmer či Speirs, v ní zdůrazňovali motivy rituální a význam tzv. iniciačního románu.

3.2 Dílo *Pan Gawain a Zelený rytíř*

Podívejme se tedy nyní na samotnou báseň *Pan Gawain a Zelený rytíř*, na symboly v ní obsažené, Gawainovu cestu za zasvěcením a obraz života snad až příliš lidského rytíře.

Báseň začíná popisem pádu Tróje, jejíž pyšní obyvatelé, kterým se podařilo utéci, prchli do Evropy a založili zde mnohá království (Řím, Toskánsko, Lombardii). Jeden z uprchlíků, Felix Brutus, se přes moře dostal až do dnešní Británie, kde se stal prvním králem. Báseň pak rychle přeskočí celá dlouhá staletí a začne se podrobněji zabývat až dobou krále Artuše. Do příběhu jsme uvedeni o Vánocích. Celý dvůr pobývá na Camelotu, užívá si odpočinku, pro rytíře je pořádán turnaj a tančí se. Dozvídáme se tedy, jak vypadá velkolepá oslava vánočních svátků na hradě Camelot. Oslava trvá patnáct dní a na Nový rok se všichni sejdou na hostině v hodovní síni. Artuš je však jediný, kdo nejí; rozhodl se totiž, že nikdy nebude na hostinách jíst, dokud neuslyší nějaký dobrodružný příběh, nebo nebude svědkem rytířského souboje. Tak tráví svůj čas u stolu společně s Gueneverou, Gawainem, Agravainem a dalšími rytíři. Nakonec se Artušovi dostává jeho vytouženého dobrodružství. Křesťanská oslava Vánoc je narušena příchodem Zeleného rytíře, jenž je samotným ztělesněním pohanského božstva přírody a démonické energičnosti. Kdosi vjíždí na koni přímo do sálu:

„Square-built and bulky, full-fleshed from neck to thigh:

The heaviest horseman in the world, the tallest as well,

His loins and limbs so large and so long

I think he may have been half-giant,
Anyway, I can say he was the mightiest of men
And, astride his horse, a handsome knight as well.
But the hue of his every feature
Stunned them: as could be seen,
Not only was this creature
Colossal, he was bright green. ²⁴

Náhle před sebou máme neznámého rytíře, muže nesmírné síly a obratnosti. Jeho zjev a nečekaný vpád do síně obyvatele Camelotu šokuje, ale zároveň v nich vzbudí respekt. Rytíř je oděn do zeleného roucha lemovaného hermelínem, kabátce bohatě zdobeného drahými kameny a výšivkami, dokonce i jeho sedlo je zelené a bohatě zdobené. Z celého popisu vyplývá, že rytířův původ musí být jistě ušlechtilý, což ještě více povzbuzuje zvědavost všech přítomných. Již samotná barva jeho šatů prozrazuje, že není jedním z pozvaných rytířů, ale osobou, která do hodovní síně vnáší nádech nového dobrodružství a nebezpečí.

Může nám připadat, jako by se tento záhadný rytíř záměrně rozhodl urazit nejmocnější šlechtice v zemi tím, že nepřišel oblečen, jak je zvykem, nýbrž v mnohem dražším a skvostnějším šatu. Dalo by se říci tolik, že jeho oděv je zhotoven pouze z té nejvybranější látky a drahých kamenů. Svým vzhledem nám připomíná dávné keltské Druidy, kteří měli zakázáno dotýkat se opracovaného kovu, kromě zlata a stříbra. V jedné ruce drží rytíř větvíčku cesmíny, jako připomínku toho, že jeho původ je pohanský, nikoliv křesťanský. Pohané věřili, že cesmína ochraňuje před čarodějnicemi a zlými duchy a přináší štěstí. Tato tradice má svůj původ v uctívání stále zelených stromů jako symbolů života a „přetrvání“ temného období. Původně byla cesmína „svatým“ stromem Keltů. Křesťanská tradice také představuje cesmínu jako symbol věčného života. Pichlavé listy cesmíny byly spojovány s Kristovou trnovou korunou a červené plody s jeho krví.²⁵ V dnešní době se cesmína stala jedním z tradičních symbolů Vánoc, a proto nesmí chybět na žádném adventním věnci. Je tedy zřejmé, že mnohé křesťanské

24 *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 19.

25 Saman [online]. c 2009, cit. 2009-06-11. < <http://www.konstelace.info/saman.html>>.

tradice mají svůj původ v pradávnych pohanských rituálech, stejně tak jako víra ve znovuzrození či posmrtný život. V druhé ruce svírá rytíř obrovskou sekeru:

„A dreadful weapon, difficult to describe:

The head of the big blade over a yard in length,

The spike of green steel and wrought gold,

The blade brightly polished, with broad edge. “²⁶

I tato mohutná zbraň má svůj symbolický význam. Sekera je ztělesněním tvrdosti, až brutální upřímnosti v činech i slovech. Je to zbraň patřící někomu, kdo dokáže údery stejně tak dobře dávat, jako je přijímat, kdo jedná s jinými lidmi s přezíravostí, pramenící jednak ze síly, která je potřebná k ovládnutí takové zbraně, a jednak z toho, že kdokoliv se odváží rytíři postavit, dočká se velmi krutého konce. Rytířovu pyšnou a nezkrotnou povahu nám odhaluje i způsob, jakým osloví ostatní rytíře v síni: „Where is the leader of this lot? I'd be pleased indeed if he came forward and traded a few words with me. “²⁷ Mluví s nimi bez jakékoliv pokory či úcty.

Žádný smrtelník se ještě nikdy neodvážil takto mluvit s králem Artušem, mužem kterého respektuje celá Británie. Zelený rytíř tím nepřímou vyzývá veškeré rytířstvo k souboji, a to nikoliv neprávem. Je si dobře vědom toho, že všichni zúčastnění se teprve musejí naučit, co je to být pravým rytířem, a že nestačí pouze vlastnit zbroj, štít a meč. Právě toto poselství je podstatou jeho neverbálního sdělení, svůj postoj dokazuje svým oděvem, absencí zbroje i způsobem chování. Domýšlivě a bez bázně vyzývá jednoho z rytířů na souboj, nejlépe samotného krále Artuše. Chce ho přimět, aby se podrobil jeho učením a aby dokázal, sám sobě i dvoru, že je pravým králem a skutečným rytířem.

Všichni rytíři jsou neobvyklým zjevením nezvaného hosta šokováni. Sál se náhle ponoří do ticha, částečně ze strachu a částečně proto, aby mohl promluvit král. Artuš pak rytíře osloví, aby zjistil důvod jeho neohlášené návštěvy. Dozvídáme se, že sláva Artušova dvora a Kulatého stolu se rozlehla po celém světě. Nyní však přišel čas, aby jeho pověst byla podrobena zkoušce, což je přesně to, co přivádí Zeleného rytíře na hrad Camelot. Lekce, kterou pro Artuše rytíř chystá, je ale velice tvrdá:

²⁶ *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 19

²⁷ *Ibid.*, s. 19.

„ It’s clear there’s no one here but beardless boys.
If I bore armor, if I sat on a battle steed,
No man could match me among these milk – sops.
I need only some diversion for the new season.
It’s Yuletide and New Year. Here are many young men.
If any now hold himself bold enough,
If any so hot – blooded or so hare – brained,
Has the stomach to strike one stroke for another,
I’ll give him the gift of this beautiful battle – axe
Which weights heavy enough for his every wish.
And I shall bear the first blow sitting, bare necked. “²⁸

Rytíř před šlechtice staví úkol, jenž může přijmout a splnit jen ten nejjudatnější a nejctnostnější muž. Nechá si od jednoho z Artušových mužů setnout hlavu, a to svou vlastní sekerou, aniž by se jakkoliv bránil. Svému soku pak dá lhůtu jednoho roku a jednoho dne, aby ho vyhledal a aby mu Zelený rytíř mohl ránu vrátit. Máme zde tedy zámek, na jehož půdě započala nová dobrodružná výprava, a je zcela jisté, že dále se vyvolený rytíř bude muset vydat na svou zasvěcovací pouť prostorem lesa.

Zatím však stále všichni sedí tiše v hodovní síni. Zelený Rytíř se pak začne shromážděným posmívat, a tím vyprovokuje jednoho z pánů k přijetí úkolu, protože takto opovážlivá a drzá slova nemohou zůstat bez odpovědi. Sám král Artuš se již chystá výzvu přijmout, aby uhájil čest svých rytířů a dvora. Dokazuje tím, že je skutečným vůdcem a bojovníkem, který se vždy jako první odvážně pouští do těch nejobtížnějších úkolů. Chopí se sekery a připravuje se k úderu, když ho zastaví pan Gawain:

„ Beside the queen, Gawain
Bows to the king, gives sign:
Please, my good liege, it’s plain
This little fight is mine.

28 *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 19.

For truth to tell, it doesn't appear to me
That a demand like this, delivered with such disdain,
Should be dealt with – whether you wish or no – directly,
By you alone, while all around you sit many men
Than whom few under heaven are firmer in will
Or stronger in body when a battle begins.
I am the weakest and the least in wit,
Loss of my life is therefore of little account. ²⁹

Gawain se tedy zachoval jako skutečný rytíř, jehož povinností je bránit krále. Stává se zastáncem dvora a cti všech přítomných šlechticů. Odvážně přijímá výzvu svého soka, který před něj pokleká a nechává si setnout hlavu. Případá nám tedy, že na světě nemůže být ušlechtilejšího a ctnostnějšího rytíře, než je pan Gawain. Příběh nám však později dokáže, že ani on není tak dokonalý, jak se zdá. Překvapením pro všechny je, že Zelený rytíř i po této smrtelné ráně vstane, nasedne na svého koně s uřatou hlavou v ruce a odjíždí z hradu. V tomto momentu do příběhu vstupuje magie a čtenáři je již zřejmé, že Zelený rytíř je bytostí nadpozemskou, úplným protikladem rytířů křesťanských, a tedy božstvem pohanským. Ve chvíli, kdy Zelený rytíř opouští brány hradu Camelot, začíná i příběh pana Gawaina a jeho cesty za naplněním rytířské povinnosti.

Rytíři pak, v čele s Artušem, pokračovali v hodování. Uplynuly Vánoce a až do podzimního svátku všech svatých se nic zvláštního neudálo. Teprve tehdy se pan Gawain začal chystat na svou cestu. Oblékl se do zbroje a vzal do rukou štít, na němž byl vyobrazen pentagram, symbol pěti rytířských ctností. Každý, kdo vlastní takový štít, je pak považován ze moudrého a dobrého rytíře:

„First, he was found without fault in his five senses,
Again, his five fingers never failed him,
And all his faith in the world was in the five wounds
That Christ received on the Cross, as the Creed tells,

29 *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 25.

And whenever this warrior was embroiled in a battle
His sole and steadfast though was simply that
His courage came finally, from the five joys
The courteous Queen of Heaven had from her child,
Therefore, painted in comely colors, he carried
Her gracious image, it glowed inside his shield. ³⁰

Symbolikou zbroje a zbraní se budu zabývat v následující kapitole.

Báseň pokračuje takto:

Of the fifth group of five he honored constantly
The first four were generosity, geniality,
Cleanness and courtesy, uncurbed and unimpaired,
Lastly, compassion, surpassing all: these final five
More firmly fixed on that knight than on any other,
These five, compounded by faith, conjoined in him,
Each one woven with the other, each one unending,
Fastened on five points that never faltered. ³¹

V této pasáži je popsán ten nejušlechtlejší zástupce rytířského stavu, oplývající ctnostmi, jako je štedrost, srdečnost, čistota, bezúhonnost a dvornost. Číslo pět hraje v příběhu důležitou roli, pět cípů pentagramu symbolizuje pět Kristových ran, které utrpěl na kříži, a tím i rytířovu hluboce zakořeněnou víru v Boha. Je zde tedy uvedeno několik rytířských ctností propojených s křesťanskou vírou a tvořících jeden celek – ušlechtilého rytíře. Pravost a stálost těchto vlastností nyní musí pan Gawain prokázat.

Gawain se tedy vydává na cestu, projíždí lesem a je zcela sám: „No good friend but his horse in those woods and hills, and no one save God to speak to on his way.“³²

30 *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 31.

31 *Ibid.*, s. 31.

32 *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 34.

Jeho cesta je dlouhá a nevyhnutelně směřuje k jedinému cíli, do sídla Zeleného rytíře, ležícího uprostřed divočiny, kam se jen málokdo odváží vkročit. Báseň popisuje, jak nebezpečná je Gawainova cesta divočinou, jaké protivníky musí porazit a jaké nástrahy cestou překonává. Trpí zimou, hladem a nedostatkem spánku. Díky obratnému básnickému umění autora si lze snadno představit rytíře, jak zahalen do pláště, bdí v sedle svého koně, snaží se opatřit si jídlo lovem a k večeru, ukryt pod stromy, mnohdy marně rozdělává oheň, aby se zahřál. Je sám, úplně bez přátel, doprovází ho jen jeho věrný kůň a neutuchající víra v Boha. Každou noc tráví ve své kovové a chladné zbroji z obavy, aby nebyl v noci přepaden, bez možnosti se bránit. To vše jistě dokázalo Gawaina zocelit a připravit na tu nejtěžší zkoušku, která ho čeká až na samém konci jeho výpravy. Popis strastiplné cesty, útrap a snahy přežít je skutečným obrazem reality středověkého života. Vždyť pokud rytíři vyjeli do války, či se toulali po turnajích, jistě je na cestách čekala mnohá nebezpečí.

Další část básně může být chápána jako parodie na rytířské výpravy. Gawain se utkává s kdejakou podivuhodnou a strašlivou lesní bytostí, jež obývá Anglii. Nelze se ubránit dojmu, že tato země byla tehdy tak divoká, že se každý obyvatel musel alespoň jedenkrát za svůj život nevyhnutelně střetnout s drakem, kancem či rozzuřeným býkem. Nebezpečí a přítomnost mnoha rozličných nadpozemských tvorů je však typickým rysem středověkých legend, který příběhu dodává na dramatičnosti a přitažlivosti.

Gawain se jako správný křesťanský rytíř mnohokrát během své cesty modlí. Krátce před Štědrým večerem prosí pannu Marii o podporu a hned dalšího dne vjíždí do nejdivočejšího lesa, jaký zatím viděl. Toto je jediná cesta k zámku zasvěcení, kde budou rytířovy kvality podrobeny tvrdé zkoušce. Pozorný a věci znalý čtenář tak jistě dokáže vytušit, že cíl Gawainovy cesty se již přiblížil. Projet takovýmto místem však od rytíře vyžaduje více, než jen umět bojovat a přežívat v přírodě. Nyní nastává čas odevzdat se do vůle boží a s modlitbou na rtech vjet do zeleného bludiště kmenů, mechu, kamení a převislých větví, které by vzbudily strach v každém z nás.

Jeho cesta lesem ale není nikterak dlouhá, po nějaké době spatří hrad:

„...He saw a moated castle

On open ground, rising from mound, boughs
Of massive tress by the moat enclosed it.
Built on meadow ground, with a beautiful park all around,
It was the finest castle ever kept by a knight.
A spike palisade, its palings tight together,
Surrounded many trees, and ran two mile around.³³

Gawain právě dorazil do zámku zasvěcení. Z popisu vyplývá, že architektura tohoto místa je specifická a odlišná od klasických křesťanských budov. Zámek splývá s okolní přírodou, obklopuje ho množství stromů a pozemek o rozloze dvou mil. Je to přímo velkolepé sídlo pro někoho, jehož duše i celá bytost má svůj základ právě v přírodě, kde jinde lze tedy hledat Zeleného rytíře. Vše vypadá pohádkově, skoro až děsivě. Když Gawain přijíždí k bráně, nabývá dojmu, že hrad snad musí být pouhým klamem. Na tomto zvláštním místě, nacházejícím se uprostřed jedné z nejdivočejších částí Anglie, je Gawainovi nabídnuta nejen střecha nad hlavou, jídlo a teplo, ale také i něco navíc - dobrodružství, protože rytíř, ačkoliv o tom nemá tušení, se dostal téměř na konec své cesty. Hrad je ve skutečnosti zámkem jeho zasvěcení a na spirituální úrovni je propojen se Zelenou kaplí i samotným Zeleným rytířem.

Gawain je na nádvoří vřele uvítán a odveden do hlavní síně. Pán hradu se sice Zelenému Rytíři příliš nepodobá, ale některé rysy mají přece jen společné, tvář zarostlou bujným vousem, sílu, která vyzařuje z každého pohybu a ďábelskou energii, skrytou v jeho očích. Ve skutečnosti je tento muž Zeleným rytířem, jehož pravá podoba je ukryta pod rouškou magie.

Gawainovi se na zámku dostává toho nejvybranějšího zacházení. S panem Bercilakem, pánem hradu, se opět setkává při večeři, během níž jsou Gawainovi kladeny rozličné otázky, o tom kdo je a za jakým účelem cestuje do těchto lesů. Gawain udělá na svého hostitele během několika málo okamžiků až neskutečný dojem, a i ostatní hosté jsou přímo nadšeni sdělením, že rytíř s nimi několik dní na hradě zůstane. Veškeré panstvo se doslova „předhání“ ve snaze o tu nejvybranější konverzaci a způsoby:

And each man said quietly to his companion:

33 *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 35.

„Now we shall see a marvelous show of manners,
And learn from the intricate turns of his conversation,
Without even seeking we'll see just what
Good talk can be, for the prince of courtesy walks
Among us. Surely God has showed his grace
On us in granting us a guest such as Gawain.“³⁴

Je zřejmé, že obyvatelé hradu mají o panu rytíři přehnané iluze a představy, které však plně neodpovídají jeho skutečným kvalitám. Je pro ně až příliš dokonalým obrazem rytíře, mužem nemajícím žádné slabosti či zakázané touhy. Ne neprávem se pak tyto požadavky zdají být součástí Gawainovy zkoušky. Je bezesporu poučné vidět rytířství očima středověké šlechty. Rytíř je ideálním mužem, schopným vládnout zbraní stejně tak dobře jako slovem, tancem, zdatností při lovu, etiketou a dobrým vychováním. Pan Gawain představuje archetyp rytířství a musí být schopen vyplnit všechny požadavky na něj kladené, včetně jednoho navíc:

„At the season when all on earth sing the birth of God
above!
Surely we shall receive
From him a knowledge of
Fine ways and, I believe,
The subtle speech of love.“³⁵

Společnost očekává, že od Gawaina dostane nejen lekci dobrých mravů, ale také poučení o dvorské lásce. Vždyť kdo jiný, než ten nejmávanější z Artušových rytířů, může poučovat šlechtu. Toto téma bude podrobněji rozebráno v poslední kapitole, protože právě dvorská láska se stává hlavní náplní Gawainovy zkoušky. Selže-li Gawain právě v tomto směru, jako tomu bylo například u Lancelota, pak bude rána, kterou obdrží od Zeleného Rytíře, jistě smrtelná.

Gawainova vůle a mravní síla je pokoušena prostřednictvím víly Morgany, která na sebe bere podobu paní hradu, jejíž půvab a krása jsou až nadpřirozené.

34 *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 38.

35 *Ibid.*, s. 38.

„Even lovelier than Guinevere, thought Gawain...

A beautiful lady, by God, let it not be denied!

Squat body and thick waist,

Her buttocks full and wide,

Much daintier to the taste

The young one at her side. ³⁶

Rytíř je kouzlem krásné paní tak očarován, že ji dokonce považuje za líbeznější než svou vlastní královnu. Spolu s paní hradu do sálu vchází i její společnice, stará a vrásčitá žena. Popis stařeny je mnohem obsáhlejší a končí skoro až rouhačskými slovy o jejím těle a šířce pasu. Při pohledu na doprovod krásné paní cítí Gawain znechucení. Nabízí se tedy otázka, zda je toto skutečně rytířské. Je možné, aby se pravý rytíř obdivoval pouze kráse tělesné a opomíjel krásu ducha? Gawainovy myšlenky jsou velice povrchní, a je tedy naprosto jasné, že skutečná dvornost k něžnému pohlaví mu zatím chybí a bude součástí pro něj připravované lekce. Za nějaký čas by i ona krásná dáma zestárla a je zcela jisté, že rytíř by již zdaleka neplanul takovým obdivem a dvorskou láskou, jakou cítil v onom prchavém okamžiku, kdy ji poprvé spatřil. K ilustraci jeho postoje ještě doplňme, že když obě dámy zdravil, té starší se uklonil, byť hluboce, zatímco mladší objal a políbil.

Gawain byl pak odveden do pokoje, kde si konečně odepjal zbroj a zahřál se svařeným vínem. Mezitím pán hradu, celý nadšením bez sebe, plánoval na Gawainovu počest celou řadu dvorských her a zábav, kterými chtěl rytíře bavit až do pozdních nočních hodin.

Na Štědrý den se konala velká hostina, při které pán hradu seděl se starší dámou na čestném místě, zatímco Gawain byl posazen po bok oné mladé a krásné paní. Pozorný čtenář si je jistě vědom toho, jak dovedně byla past na pana Gawaina připravena. Hradní pán zdánlivě nevěnuje pozornost konverzaci mezi Gawainem a svou ženou. Jejich rozhovor, vedený zdvořile a s velkým umem, navozuje pocit vzájemných sympatií. Je to hovor, při kterém vzduch mezi oběma jiskří zvláštním napětím. Gawaina nelze obviňovat z toho, že by se pokoušel paní hradu svést, přiznejme mu ale, že i tato myšlenka ho jistě napadla. Bercilak vše, co se mezi rytířem a jeho paní celou dobu děje,

³⁶ *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 39.

sleduje z povzdálí a je velmi potěšen tím, jak neopatrně Gawain dává najevo svou náklonnost k jeho manželce a jak vstupuje na „tenký“ led, kde ho jeden chybný krok může stát nejen život, ale i věc daleko cennější, jeho rytířskou čest.

Slavnost trvá celé tři dny. V jejím průběhu Gawain vypoví pánovi hradu svůj příběh a také to, že hledá Zelenou kapli, a proto musí jeho hrad brzy opustit. Jak se ale ukáže, Zelená kaple je až neuvěřitelně a podezřele blízko, nachází se nedaleko od hradu. Gawainovi se celá situace nezdá být ani trochu podivnou. Tak dlouho hledal Zelenou kapli, až ji nakonec objevil, aniž by tušil, že je blízko naplnění cíle své cesty. Pán hradu ho poprosí, aby u něj ještě několik dní zůstal, Gawain tak ochotně učiní a nevědomě se stává součástí velice podivné hry. Bercilak Gawainovi nabízí, aby se na hradě choval jako doma, nabral nové síly a hodně odpočíval, zatímco on sám vstává časně ráno, aby vyrazil na lov do lesů. Pak navrhne zdánlivě nevinnou hru:

„ So remain in your room and rest at your leisure
In the morning, till Mass, then go to our meal
With my wife, as soon as you wish. She will sit
With you for company till I come back to court.
Quite early I shall rise
For hunting in the wood.
With this Gawain complies,
And bows as polite men should.
Furthermore, said the lord, let's settle on a bargain.
Whatever I win at hunting will henceforth be yours,
And you, in turn, will yield whatever you earn. ³⁷

Gawain složí slib Bohu, že přísahu ujednanou mezi ním a Bercilakem dodrží a oba pánové se odeberou na lože. Očividně neškodná zábava se zdá být pouhým rozptýlením dlouhých chvil. Zatímco pán hradu bude lovit, rytíř si odpočine, večer se oba setkají a přátelsky si popovídají o tom, jakou kořist během dne získali. Lov v hlubokých lesích téměř jistě přinese bohatou odměnu, co ale má získat a věnovat pánovi hradu Gawain? Celá tato nevinná hra je ve skutečnosti smrtelnou pastí. Bercilak

37 *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 42.

záměrně nechává svou krásnou manželku doma, samotnou s Gawainem. Jedná se tedy o zkoušku, velmi krutou a vypočítavou. Pokud by se Gawain projevil jako rytíř s povahou pana Lancelota, jen těžko by večer pánovi hradu dával to, čeho se mu během dne od jeho ženy dostalo. Pokud by nechtěl porušit jedno z deseti přikázání, nemohl by ani lhát a zapírat, protože přísahal Bohu. Situace je tedy nadmíru složitá a na vážnosti jí přidává i fakt, že pán hradu je ve skutečnosti Zeleným rytířem, který svou ženu využívá ke zkoušce Gawainova charakteru.

Druhý den ráno vyjíždí pan Bercilak na lov. Gawain zůstává ve své ložnici, kde je překvapen krásnou paní hradu. Požádá ji, aby se vzdálila, ale místo toho dáma jen vtipkuje a učiní rytíři jasnou nabídku:

„No, no, my fine sir, said the sweet lady,
You shall not budge from your bed. I have another notion.
I shall tuck you up tightly on either side
And then talk with my knight whom I have neatly trapped,
For, yes, I am certain now that you are sir Gawain
Revered by the wide world everywhere you ride.
Your knightly character and courtesy are highly renowned
By all lords and ladies – indeed, by all who live.
And now, you are next to me, and we are alone.
My lord and his loyal men are far away in the forest.
Both my mind and body
Are only for your pleasure.“³⁸

Na první pohled se nám může zdát, že se zde jedná o lásku. Rytíř, o kterém si dáma v noci sní, nečekaně navštíví její hrad a ona má možnost vklouznout k němu do ložnice a vyjevit mu své city. Leč Gawain se nenechá získat jen tak lehce. Ačkoliv je polichocen, necítí se být tak dokonalým mužem, jak ho paní popsala a zdvořile nabídku odmítá. Je však ochoten dámě sloužit, což je povinností každého rytíře. Tvoří se zde tak učebnicový příklad dvorské lásky, kdy rytíř slouží své dámě, obdivuje ji, a i přesto, že

38 *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 45.

jde pouze o lásku platonickou, tento cit naplňuje oba dva milence.

Gawain je prozatím zcela zaujat úkolem, který má před sebou, nemyslí na tělesnou rozkoš a chová se dvorně, jako pravý gentleman. Čtenář však záhy pozná, že žena pana Bercilaka dokáže být velmi nebezpečná. Díky své ženské vynalézavosti a skvostnému řečnickému umění nakonec přiměje Gawaina k tomu, aby ji políbil. Ten svolí, zčásti jistě proto, aby dokázal, že je skutečným rytířem, který plní rozkazy své paní, zčásti pak možná proto, aby dáma už více nenaléhala a nepokoušela jeho rytířskou čest. Tak či onak, tento polibek se stane skutečností a čtenář musí mít stále na paměti, že je to něco, co rytíř během dne získal a co musí vyměnit s panem Bercilakem za jeho kořist. Bercilak se tak dozví, že to, co bylo mezi ním a jeho chotí již předem domluvené, se stalo skutečností.

Večer se pak celá společnost sejde v hodovní síni. Pan Bercilak si zavolá Gawaina, aby si vyměnili své trofeje. Zatímco Gawain získá vynikající zvěřinu, musí, aby dodržel svůj poněkud neuvážený slib, pana Bercilaka co nejzdvořileji políbit. Bercilak se ptá na jméno ženy, od které Gawain polibek dostal, ten ho však jako pravý rytíř odmítne sdělit. Nakonec, při posezení u krbu se oba pánové dohodnou na stejné věci jako minulého večera. Bercilak vyjíždí ráno na lov, zatímco Gawain je opět sváděn jeho ženou.

Gawain pomalu začíná podléhat pokušení. Stále se snaží své vlastní vnitřní touze ubránit, v čemž poznáváme dokonalou rytířskou výchovu, ale na druhou stranu se dáme vydává na milost se slovy, že ho může líbat podle chuti. Zde již překračujeme úroveň dvorské lásky a blížíme se k lásce tělesné, k porušení jednoho z příkázání, a tím i k velmi vážnému, pro rytíře zcela nepatřičnému, hříchu. Situace naznačuje, že pokud by dáma naléhala ještě o trochu více, dosáhla by pravděpodobně svého cíle. Gawain je opět nucen dodržet svůj slib panu Bercilakovi a večer ho tedy bude muset políbit.

Bercilakova žena se snaží Gawaina přesvědčit, aby jí, podle jejích slov, poskytl ten nejvyšší důkaz lásky, aby ji naučil, co láska je. Gawainovi nezbyvá nic jiného, než čelit pokušení tím, že se prohlásí za pouhého služebníka, který by jí vlastně neměl co naučit. Jak je vidět, snažila se ho žena pana Bercilaka svést k hříchu všemi možnými způsoby, ale bez úspěchu:

„This way, whatever other motive she had in mind,

The lady lured him on, enticing him to sin.

But he held himself back so well no blemish appeared.

There was no sin on either side, nothing but innocent pleasure. ³⁹

Zde si dovolím se slovy autora nesouhlasit. Rytíř se sice snaží pokušení odolat, ale z celého tónu básně jasně vyplývá, že je na rozpacích. Pravý rytíř, který je hoden svého stavu, by však nezaváhal ani na chvíli, dámu by rázně a ihned odmítl. Ani z jedné strany se tedy nejedná pouze o nevinné potěšení. Gawain by mohl každou chvíli své touze podlehnout a Bercilakova žena ho svádí s naprosto jistým úmyslem, zkazit jeho výpravu za Zeleným rytířem. Celá záležitost je prozatím opět ukončena políbením a Gawain se raději odebere na mši. Po večeři rytíř, v předtuše toho, co se bude zítra opět odehrávat, oznámí svůj odjezd, ale pan Bercilak ho přemluví k tomu, aby zůstal, a tím ho přiměje, aby toto podivné ujednání dovedl až do konce.

Dalšího dne z rána se rytíř a krásná paní setkávají naposled. Bercilakova žena Gawaina opět políbí, ale dnes více než kdy jindy trvá na svém. Gawain se zde tedy spíše ukazuje jako obyčejný člověk, který má své touhy i pochybnosti. Váhá dámu odmítnout, ale zároveň cítí povinnost ke svému hostiteli. Jak se zdá, dáma toto pochopí, vzdává své úsilí, ale ještě než odejde, požádá Gawaina o malý dar, jímž je nakonec Gawainova rukavice. Rytíř tak, aniž by si toho byl vědom, uspěl v testu dvornosti, dokázal odolat hříchu a svádění manželky svého hostitele, dokázal se s ní ve vši počestnosti rozloučit a vyměnit si dary. Prsten, jenž mu byl nabídnut, s díky odmítl a přijal pouze její magický pás ze zeleného hedvábí.

Právě v tomto okamžiku se Gawain zpronevěřuje svému rytířství. Přijímá dar, jenž mu má podvodem umožnit přežít ránu, která na něho čeká. Takto by se rozhodně pravý rytíř chovat neměl. Byl předem obeznámen s podmínkami dohody se Zeleným rytířem, který sám, když měl dostat ránu sekerou, ji přijal klidně a bez kouzelných předmětů, které by ho ochránily. Gawain tedy obstál v první zkoušce své dvornosti, ale nyní porušil pravidla dohody a pochybil. V očích čtenáře ztratil svůj status dokonalého rytíře. Místo toho, aby se spolehl na Boha a jeho pomoc, spoléhá se na sílu kouzelného pásu pochybného původu. Tento pás si pečlivě schová pod svůj šat, s cílem skrýt ho před očima svého hostitele.

39 *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 53.

Večer se pan Bercilak vrací z lovu a opět nastává čas vyměnit si to, co oba dva během dne získali. Bercilakovi se lov nevydařil, ulovil jen lišku, zatímco Gawain mu dal tři políbení, která od jeho ženy získal. O pásu však pomlčel. Zde tedy vidíme Artušova rytíře při podvodu, podle pravidel hry by měl odevzdat i kouzelný pás, který si však ponechal v naději, že mu zachrání život. Není divu, že ani Gawainovi nebylo souzeno najít svatý Grál! Během večerní zábavy pak pan Bercilak rytíři vysvětlí cestu k Zelené kapli. Gawain se vřele rozloučí se všemi přítomnými a odebere se na lože.

Na druhý den ráno Gawain časně vstal, oblékl si zbroj i pás a vyjel, teď už o něco jistější, vstříc svému osudu. Jeho cesta k Zelené kapli vedla opět lesem, přes kopce čerstvě pokryté napadaným sněhem. Když kapli konečně našel byl velmi překvapen, vypadala pustě a přízračně, jako by byla zasvěcená snad samotnému d'áblu. Z hloubky tohoto temného a pochmurného místa se ozývaly podivné skřípavé zvuky, jako by někdo brousil kosu o kámen. Když rytíř pátral po jejich původu, spatřil děsivý výjev; uviděl Zeleného rytíře, jak brousí o kámen obrovskou a nebezpečně vypadající zbraň. Pozdravy byly jen krátké a Gawain se hotovil přijmout smrtící ránu, sklonil hlavu a obnažil týl. Zelený rytíř se rozmáchl a sekl, ale rána nikdy nedopadla. V poslední chvíli zradila rytíře Gawaina jeho odvaha a ráně uhnul! Zelený rytíř se rozmáchl znovu, ale Gawain opět ráně ustoupil a nedostál tak svému slovu, měl strach. Pro jednoho z nejslavnějších Artušových rytířů je toto chování zcela nepřípustné, což neopomene zmínit ani sám Zelený rytíř:

„You're not Gawain, he said, so noble and so good.

He's not afraid of a whole army by hill.

And now you tremble in terror even before I touch you.

I never knew he was such a lily – livered knight!

Did I flinch or flee when your blow felled me?

Did I cavil or create a fuss at King Arthur's house?

My head flew to my feet but I never flicked an eyebrow,

And you – I haven't even touched you and you are trembling.⁴⁰

Pak Zelený Rytíř opět pozvedl svou hrozivou zbraň a Gawain stál nehybně.

40 *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 68.

Konečně tak prokázal svou rytířskou čest a odvahu tváří v tvář nevyhnutelnosti. Čepel sekery dopadla s brutální silou, ale Gawainův krk pouze zranila. V tom okamžiku rytíř vstal, nasadil si helmu a tasil svůj meč. Zelený rytíř však dále nehodlal s Gawainem bojovat, protože jejich dohoda již byla naplněna. První úder od Zeleného rytíře byl jen slabý, a to protože se Gawain choval první noc na Bercilakově hradě tak dvorně. Druhá rána, o něco silnější, byla za polibky, které si vyměnil s jeho ženou. Dá se tedy předpokládat, že pokud by Gawain porušil pravidla dvorské lásky a neodolal pokušení, Zelený Rytíř by ho zabil. Třetí rána je pak trestem za přijetí hedvábného opasku. Po poslední ráně sekerou se Gawainovi dostane vysvětlení, Zelený Rytíř mu odhalí své tajemství. Byl to on, kdo poslal svou ženu za Gawainem, aby ho zkoušela a sváděla. Gawain je podle slov Zeleného rytíře skvělý válečník, který dokáže odolat každému sokovi i svodům krásných žen. I on však má své slabé lidské stránky a chyby. Mezi ně patří především to, že příliš lpí na světských požitcích a svém životě. Ve chvíli, kdy přijal kouzelný pás, prokázal, že mu ještě chybí mnohé do toho, aby se stal skutečným rytířem, který by se odevzdal pouze do vůle boží, nikoliv do moci kouzelných předmětů, a raději by čelil svému osudu s modlitbou na rtech.

Gawaina rytířova slova hluboce zasáhnou a zraní, snad více než ostrý břit jeho sekery. Ve vzteku odhazuje zelený pás a proklíná svou zbabělost, nyní ví, že musí očistit své jméno. Zelený rytíř ho pak ujistí, že vše již bylo odčiněno tím, když si nechal zasadit onu poslední ránu a pozve ho zpět do svého hradu, což ale Gawain zdvořile odmítá. Je však ochoten vzít si zpět zelený pás a nadále ho nosit:

„As for your girdle, said Gawain, God reward you,
I shall bear it with the best will – not for its gleaming gold,
Not because of its cost or its handsome handiwork-
But I shall see it always as a sign of my fault
Wherever I ride, remembering with remorse, in times of pride
How feeble is the flesh, how petty and perverse.
What a pestilent hutch and house of plagues it is,
Inviting filth! And if my vanity flare up,
When I see this love – lace it will humble me.“⁴¹

41 *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 73.

Tato pasáž jasně dokazuje, že Gawain si dokázal uvědomit své slabosti a poučit se z nich. I zde opět vidíme vliv křesťanství na anglosaskou pohanskou literaturu. Křesťanští hrdinové se na konci své cesty poučí ze svých vlastních chyb a otevřeně se k ni doznávají. Tím se odlišují od hrdinů pohanských, kteří nikdy své slabosti nepřiznávají a cílem jejich cesty je dosažení věčné slávy, nikoliv zasvěcení. Jde tu zároveň o jakýsi psychologický aspekt celého příběhu. Zjišťujeme, že hrdina je nejvíce zranitelný ve svém nitru, nikoliv na těle.

Gawain požádá Zeleného rytíře, aby mu sdělil své jméno, a dozví se skutečnou pravdu stojící v pozadí celého příběhu. Rytířovo jméno je Bercilak de Hautdesert a je ve službách Morgany Le Fay. Nyní tedy Gawain ví vše, celá tato výprava byla vlastně jen past, připravená pro samotného krále Artuše, aby se tak vystavil pomstě Morgany Le Fay. Po vyřčení celé pravdy se oba rytíři rozloučili, jeden zamířil do lesů, druhý zpět na Camelot, kde celému dvoru vyprávěl svůj podivuhodný příběh, který nakonec zakončil slovy:

„Look, my lord, he said, touching the love – token.

This band belongs with the wound I bear on my neck:

Sign of the harm I've done, and the hurt I've duly received

For covetousness and cowardice, for succumbing to deceit.

It is a token of untruth and I am trapped in it

And must wear it everywhere while my life lasts.

No one can hide, without disaster, a harmful deed.

What' done is done and cannot be undone. ⁴²

Gawain si je svého selhání velice dobře vědom a cítí se v očích krále Artuše zahanben. Ten však jeho vinu popírá a stále ho považuje za jednoho ze svých nejlepších a nejvěrnějších rytířů. Artuš rozhodne, že od této doby budou všichni rytíři nosit zelený pás na znamení Gawainovy odvahy, ale také proto, aby nezapomněli, že každý člověk, i rytíř, má své slabosti, jimž může snadno podlehnout. Důležité však je, aby se ze svých činů dokázal poučit, stejně jako Gawain, a stát se lepším člověkem.

42 Ibid., s. 75.

Kapitola 4 – Význam symbolů v dílech Artušova smrt a Pan Gawain a Zelený rytíř

Obě díla, *Artušova smrt a Pan Gawain a Zelený rytíř*, představují celý kaleidoskop motivů, postav, dobrodružství a statečných činů a jsou doslova protkána řadou symbolů, které jsou pro jejich pochopení zcela zásadní a které ukazují na to, jak moc jsou spjata s tradicí pohanskou i křesťanskou.

4.1 *Heraldika postav*

Pro hlubší porozumění obrazu života a smrti v obou dílech je nezbytné, abychom se podívali na to, co vyjadřují jednotlivé postavy, jaké mají vlastnosti a jak svým charakterem ovlivňují děj příběhu. Z tohoto důvodu bych v této kapitole chtěla podrobněji rozebrat několik významných postav, které se vedle krále Artuše také prolínají celou tematikou středověkých artušovských legend. Patří mezi ně sir Gawain, rytíři Perceval, Galahad a Lancelot, král Rybář, či magické bytosti jako Zelený rytíř, kouzelník Merlin a čarodějka Morgana Le Fay.

4.1.1 Hlavní motivy díla *Pan Gawain a Zelený rytíř a symbolika postav*

Pan Gawain je typickým příkladem rytíře Artušova dvora, je cudný, udatný, galantní k urozeným dámám a spanilý. Román *Pan Gawain a Zelený rytíř* líčí jeho cestu za hledáním opravdových hodnot a zdokonalením sebe sama, tedy cestu za zasvěcením. V příběhu se kombinují dvě hlavní zápletky, které můžeme chápat jako zkoušky, jimiž Gawain musí projít, aby prokázal ctnosti tvořící základ ušlechtilého rytířství a svou způsobilost stát se budoucím dobyvatelem svatého grálu. Jedná se o souboj se Zeleným rytířem, s bohem vegetace, a svádění krásnou ženou.

Budeme-li pátrat po symbolice postav, najdeme její prvky už v samotném názvu básně. Celá tradice veršovaných románů je doslova protkána rytíři, kteří byli symbolicky pojmenováni po určitých barvách. Při hledání grálu čelili Maloryho hrdinové rytířům černým, Galád byl zván rytířem Bílým a i na Artušově dvoře lze najít rytíře jiných barev. Zelený rytíř je ale něco zcela výjimečného. Zelená barva použitá v Gawainovi je barvou přírody. Poukazuje na její mocnou sílu zahubit vše živé, ale zároveň i na její vitalitu a schopnost probouzet zpět k životu. Zde tedy nacházíme další symbol, který má své kořeny v pohanské víře ve znovuzrození a očištění se od zlého prostřednictvím smrti. V Gawainově případě lze tohoto očištění dosáhnout prostřednictvím cesty a závěrečným soubojem se Zeleným rytířem.

Zelená barva tedy v tomto díle symbolizuje element přírody, prvek pohanský, jenž je přirozeně protkán mocnou silou a stává se tak dokonalým základem pro magii. Příroda, tak často oslavovaná jako nositelka pozitivní energie a života, je však v

Gawainovi použita spíše jako symbol nezkrotného živlu, který prostupuje celým lidským životem. To vše se tedy stává důkazem, že nejen mravní hodnoty a ctnosti, které uznáváme, formují náš život. I příroda v něm hraje nedílnou součást, protože tvoří základ každé živé bytosti a jejích pudů, které nelze potlačit a které tak často mohou komplikovat dodržování hodnot a cílů, které si sami stanovíme. V díle *Pan Gawain a Zelený rytíř* nám příroda dokazuje svou sílu prostřednictvím postavy pana Bercilaka, tedy Zeleného rytíře, jenž vjíždí do Artušova hradu a nechává si dobrovolně setnout hlavu. Zelená barva je tu tedy symbolem síly, která nabývá až démonických rozměrů a báseň nám ukazuje, že příroda je všemocná, neporazitelná, prostě věčná. Toto však není zdaleka jediný příklad moci přírody obsažený v tomto díle. Později Gawain potká na hradě pana Bercilaka dvě ženy, jednu starou, druhou mladou a krásnou. I ty můžeme chápat jako dvě tváře přírody, jednu jako její pozitivní sílu a krásu, druhou jako symbol rozpadu, ničení a smrti.

Samotný sir Bercilak, Zelený rytíř, je postavou velice zajímavou. Jeho energie ho místy dostává až za hranice autorovy kontroly a pokud není ve svém hradě, pohybuje se neustále přírodou, loví a v některých momentech tak představuje dokonale temnou, hrozivou tvář přírody. Bercilak jakoby ztělesňoval dvě různé stránky osobnosti v jedné. Jeho duševní rozpolcenost se projevuje i při jeho rozmluvách s panem Gawainem, kdy na jednu stranu se zdá být zdvořilým a dvorným hostitelem, ale čtenář může zároveň vytušit, že pod jeho přátelským zevnějškem se ukrývá smrtelné nebezpečí. V závěrečné scéně neváhá krutě a bez jakékoliv zdrženlivosti seknout po Gawainově krku a působí přitom natolik strašlivě, že Gawain raději před jeho úderem couvne, což není zrovna nejlepším důkazem rytířovy udatnosti. Jméno Zeleného rytíře, ale i barva jeho šatů, vlasů a vousů nám prozrazují, že se jedná o boha lesa, přírody a ducha veškerého rostlinstva.

Gawain tedy musí v průběhu své cesty čelit nejen samotné síle přírody, ale zároveň bojovat i sám se sebou. Jeho rytířství musí dostát ideálům a Gawain nesmí podlehnout pokušení, které představuje Bercilakova krásná žena, jež se ho pokusí několikrát svést. Zde však do příběhu vstupuje další velmi důležitý křesťanský prvek, kterým je rytířova víra. Prostřednictvím své víry a motlíteb k panně Marii, jež je vyobrazena na vnitřní straně jeho štítu, v nejtěžších okamžicích svého putování nachází Gawain cestu a sílu odolat pokušení. Ve chvíli, kdy se Gawain ocitá sám s Bercilakovou manželkou ve své ložnici, jeho osud závisí i na vyšší moci: „Yet the danger was waiting

near, should Mary neglect her Knight."⁴³ Tento verš nám jasně dokazuje Gawainovu hluboce zakořeněnou a neotřesitelnou víru.

Báseň *Pan Gawain a Zelený rytíř* v sobě propojuje pohanské a křesťanské motivy a s jistou nadsázkou lze říci, že líčí svět jako neustálý zápas mezi Bohem a Ďáblem, tedy mezi vírou křesťanskou a pohanskou. Bercilaka můžeme považovat za obraz Ďábla. Představuje zde nadpozemský element, jenž je plný až démonické energie a zastupuje přírodu, živel velmi pohanský. Dalším pohanským symbolem se zde stává přítomnost čarodějky Morgany, která jakoby sváděla neustálý boj s Marií o čistotu pana Gawaina. Morgana se tu ukrývá v těle Bercilakovy ženy, jež svou krásou a otevřenou touhou po Gawainovi ztělesňuje pokušení, kterému by jen málokterý rytíř dokázal odolat. Díky jejímu neustálému naléhání se pak pan Gawain dostává až do situace, kdy svádí vlastní vnitřní boj mezi svou lidskou přirozeností, tedy touhou po krásné ženě, a mezi rytířským ideálem zbožnosti a tělesné zdrženlivosti. V jedné ze svých rovin báseň popisuje vnitřní boj samotného pana Gawaina a jeho nesnadnou volbu mezi srdcem, které ho táhne přirozenou cestou, a myslí, která se snaží za pomoci ochranných sil panny Marie zkrotit jeho touhy dříve, než dojde k nenapravitelné chybě, která by znamenala neúspěch rytíře v jeho nelehkém úkolu.

Pokud báseň čte člověk alespoň trochu znalý artušovských legend, vystane před ním otázka, jak vlastně chápat Gawaina a jeho charakter. Tato otázka je mnohdy snadno zodpověditelná, pokud se týká jiných rytířů. V případě Lancelota, Galáda či Percevala je odpověď velice jednoduchá; buď se jedná o ctnostné a čisté rytíře jako byl Galád, nebo o rytíře, kteří se dopustili hříchu, jímž je zmařena jejich cesta za nejvyšším zasvěcením. Gawain je však vnitřně mnohem složitější. Všeobecně má reputaci svůdce žen a sukničkáře, kterou získal díky Malorymu, jenž se ve svém díle zmiňuje o jeho svádění panny Etarre. V básni je ale daleko více vyzdvížena jeho dobrá stránka, Gawain se ze všech sil snaží být věrný svému kodexu cti i dvoru. Na druhou stranu ale vidíme, jak ho jeho nevalná pověst neustále doprovází jako stín a čeká jen na tu nejvhodnější příležitost, aby se opět projevila.

Mezi hlavní motivy díla *Pan Gawain a Zelený rytíř* tedy bezpochyby patří nejen konflikt mezi nadpřirozenem a rytířskými, tedy zároveň křesťanskými, ideály, ale i boj, který rytíř svádí sám se sebou. Celá báseň má silný náboženský podtón, ale jako celek je

43 *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 57.

daleko složitější, než by se na první pohled mohlo zdát. Základní rovinu básně tvoří přítomnost zmíněného konfliktu, který je pro celé dílo klíčový, ale i další důležité motivy, jako jsou víra, milostné hry a vzrušující lovecké scény. Báseň místy vyznívá jako kázání, jinde však nacházíme elementy až satirické či komické. Gawain je v tomto díle pojat velmi lidsky, zdaleka nepředstavuje jen dokonalého rytíře, jako je tomu v případě Galádově. Je to člověk z masa a kostí, takřka obyčejný muž v neobyčejné situaci. Má všechny atributy dobrého rytíře, ale i své slabé, lidské stránky, cítí strach, který se snaží překonat i za cenu ztráty své rytířské cti. Jasně lze vidět jeho náklonnost k ženám. Zatímco Galád je věčným panicem a Lancelot miluje svou královnu, v Gawainovi vidíme jeho vnitřní spor a nelze než ocenit, s jak velkou silou vůle se rytíř brání tomu, aby jeho ložnicové scény skončily klasickým způsobem, tedy v posteli s manželkou někoho jiného. Můžeme zmínit i další příklady, které z Gawaina dělají skutečného člověka. Rytíř bere sám sebe příliš vážně, mnohdy se chová skoro domýšlivě, až pyšně. Tento typicky lidský rys se zde prolíná celou básní v mnoha příkladech.

Pan Gawain je v mnoha legendách považován za původního grálského hrdinu, který je později nahrazen křesťany Percevaalem a Galádem. Hlavní náplní příběhu o Gawainovi pak tedy není cesta za hledáním svatého grálu, ale spíše dobrodružství v podobě návštěvy kouzelného zámku, jež ve své podstatě symbolizuje návštěvu onoho světa. Během pobytu na tomto mystickém místě prochází rytíř jednou z prvních fází své iniciace, která předchází souboji se Zeleným rytířem a předznamenává tak konec příběhu, rytířovo selhání, uvědomění si vlastní viny a zasvěcení, které pak nutně musí následovat.

Nakonec vše dobře končí, Gawain se setká se Zeleným rytířem, aby zjistil, že ani on sám není tak dokonalým mužem, jak si myslel. Jemu i celému dvoru se dostane ponaučení a lze říci, že rytíř sám si prošel iniciací. Jeho bitva mezi spasením a ztracením je tak vybojována vítězně. Gawain nepodlehne svodům Bercilakovy manželky a ničivé síly přírody protentokrát prohrají svůj věčný boj se silami na straně boží.

4.1.2 Heraldika postav v díle Artušova smrt

Příběhy pana Gawaina a rytíře Percevala jsou si vzájemně velice podobné. Oba hrdinové neznají svůj původ, ani své pravé jméno a oba procházejí na své cestě za zasvěcením určitým vývojem. Může nám připadat, že obě tyto postavy ztělesňují od začátku příběhu dokonalé rytíře a již jim není třeba dalšího poznání k tomu, aby dokázali, že jsou hodni svého stavu. Opak je však pravdou. Gawain i Perceval mají své skryté slabé stránky, které jsou čtenáři poodhaleny až v průběhu děje příběhu. Perceval je, stejně jako Gawain, rytíř velice dvorný, znalý pravidel a statečný bojovník. V jednom směru se ale obě postavy odlišují. I když Gawain věří v Boha a často se modlí, je svým způsobem mnohem více spjat s legendami a příběhy předkřesťanskými, byl totiž původně slunečním božstvem pohanů. Ve chvíli, kdy dochází k pokřesťanštění artušovských legend, je jeho postava nahrazena rytířem Percevallem. Ten je znám jako „syn vdovy“. Toto označení má iniciační smysl – je synonymem pro zasvěcence. Je to na počátku „čistý bloud“, prostáček. S mýtem je spjatý historií svého zrození (nezná svůj původ ani jméno), ve světských epizodách se chová jako pravý rytíř a stává se tak u Wolframa z Eschenbachu mystickým rytířem grálu. Jeho zasvěcení však předchází zmařená iniciace. Perceval se dopustil hříchu, zabil svou matku, žalem ze synova odchodu jí puklo srdce. Musí se nejprve kát, zešílet, bloudit lesem a teprve potom se může vrátit na zámek a položit králi Rybáři osudnou otázku, vyléčit královy nezhojitelné rány a být přítomen zázraku grálu.⁴⁴ Zpočátku je Perceval díky svému prostému původu a chování symbolem skutečné čistoty, ale i on se, stejně jako Lancelot, dopouští hříchů. Aby mohl dojít zasvěcení, musí si své chyby uvědomit a poprosit Boha o odpouštění.

Perceval sice podle některých literárních pramenů grál získá, ale i přesto jeho postava pozvolna z artušovských legend mizí, je zastoupena rytířem Galahadem. Galahad, rytíř svatého grálu, je naprostým protikladem k Lancelotovi i Gawainovi. Představuje pozemský obraz Ježíše Krista. Díky čistotě své duše a mysli je zván Bílým rytířem, a proto se nelze divit, že právě jemu je vyjeveno tajemství eucharistie. Jen jemu, jako jedinému z rytířů, je dána schopnost poznávat věci kolem sebe skrze smysly, lásku a víru v Boha, která ho nakonec přivádí k samotnému grálu. I přesto, že na konci příběhu Galahad umírá, nejedná se zde o konec jeho bytí, protože smrt je pouze součástí vyššího božského záměru. Je odměněn za svou čistotu a povznesen do vyššího světa, kde nachází své místo po boku Boha. Svou smrt vidí tedy pouze jako přerod do nového

44 Hodrová, D. *Poetika míst*, Praha: H&H, 1997, s. 47.

života, přijímá ji klidně a s nadhledem, protože i on jako pravý křesťan věří v posmrtný život, v ráj a peklo, kam se jednoho dne na základě svých činů dostane každý smrtelník.

Poslední z rytířů, jenž také zasvětil část svého života hledání grálu, je Lancelot Jezerní. Jeho původ je stejně tajemný, jako původ Gawainův či Percevalův. Lancelot je sirotek, který byl nalezen na břehu jezera. Voda hraje ve středověkých legendách důležitou roli a má také svou skrytou symboliku, tvoří bránu pro přechod do vyššího, nadpřirozeného světa. Díky tomuto nejasnému původu tak můžeme i samotného Lancelota považovat za bytost z části nadpřirozenou. Je nositelem mnoha neobyčejných vlastností, mrštným bojovníkem a mužem se silným úderem, schopným překonat jakékoliv nebezpečí, čímž představuje hrozbu pro mnohé zkušené rytíře. Nosí šat černé, bílé a červené barvy. Černá barva rytířovi neustále připomíná blízkost všudypřítomné smrti a svůdných hříchů, bílá je barvou mravní čistoty a bezúhonnosti, zatímco červená se pro mnohé národy stala symbolem odhodlanosti a odvahy. Pod rouškou dokonalého rytíře, jakým se pan Lancelot zdá být, se však ukrývají mnohé slabiny, jako je vášeň pro světské požitky a krásné ženy. Největším hříchem, kterého se Lancelot dopouští, je láska ke královně Guenevere, jež tvoří překážku na jeho cestě za zasvěcením. Zakázaná touha po královně nám může připomínat i hříšnou lásku mezi Isoldou a Tristanem, jejichž příběh má podobně tragický konec jako láska Lancelota a Guenevery. Lancelotův osud je jedním z nejsmutnějších příkladů obtížné a strastiplné cesty za zasvěcením, jaké můžeme ve středověké literatuře nalézt. Z pocitu viny vůči Artušovi Lancelot na konci své cesty zešílí a odchází do kláštera, aby se zde stal mnichem, protože pouze tak může očistit svou duši v duchu pravé křesťanské víry. To samé učiní i královna Guenevera, přijímá roli družky boží a stává se jeptiškou.

Pokud již zmiňujeme křesťanskou víru, je nutné uvést i další z velice významných postav. Je jí král Rybář, muž, jehož osud a bolest je obdobou utrpení Ježíše Krista na kříži. Jeho nevléčitelná zranění můžeme považovat za určitou formu stigmat, symbolicky tak znázorňují rány Kristovy. Postava krále Rybáře je nejzáhadnější a nejneurčitější ze všech postav spojených s tématem grálu. Král loví ryby, když ho poprvé spatří vyvolený rytíř a netuší ještě, že se rybář stane jeho hostitelem na zámku, ke kterému mu ukazuje cestu. Jméno krále je iniciační. Ryba byla ve starověku symbolem života a „rybář“ byl titul božstev spjatých s počátkem a zachováním života. V křesťanském symbolismu jsou apoštolové „rybáři lidí“ (svatý Petr lovil ryby, když ho uviděl Kristus a učinil ho svým prvním učedníkem). ICHTHYS (řecky ryba) je

anagramem Krista (v překladu znamená Ježíš Kristus Syn Boží Spasitel). Král Rybář symbolizuje Boha, s nímž se vyvolený rytíř spojuje v obřadu svatého grálu.⁴⁵ Tento král Rybář, zvaný též Amfortas, je lidským obrazem ukřižovaného Krista, kterého může uzdravit jen zázračná síla kopí grálského rytíře. V románech zasvěcení je jeho osoba spjata hlavně s prostředím grálského zámku. Představuje personifikaci Boha na zemi a člověka, který svou cestu k Bohu dlouze a bolestně hledá. Je to Kristus, který stále trpí pro lidstvo a čeká na někoho z obyčejných smrtelníků, aby mu pomohl nést jeho úděl a ukončil tak trápení, které na něj Bůh seslal. Jeho bolest je bolest veškerého lidstva a jeho zotavení má symbolicky ukázat to, jak víra v Boha uzdravuje lidské pokolení i tento svět a mění ho v lepší místo naplněné čistou vírou. Vyvolený rytíř, jenž se setkává s králem Rybářem v grálském zámku, mu musí položit osudnou otázku po smyslu grálu, aby tak grál získal a mohl vyléčit jeho rány.

Nesmíme však opomenout ani postavy obdařené kouzelnou mocí, jako je Merlin či čarodějka Morgana, které do příběhu o Artušovi vnášejí prvek magie, element čistě pohanský. Merlin (velšsky Myrddin), kouzelník obdařený nesmírnou mocí a pohledem do budoucnosti, se objevuje téměř ve všech legendách o králi Artušovi a to především v roli druida či čaroděje. Představuje jednu z nejzáhadnějších literárních postav celého artušovského cyklu. Zatímco každá osoba objevující se v příběhu má své pevné místo v lese či zámku, zařadit Merlina do jednoho určitého prostoru je velice problematické. Může nám připadat, jako by se pohyboval na hranici mezi oběma světy a doprovázel tak rytíře na jejich výpravách za grálem a zasvěcením. Stejně jako poustevníci, oplývající moudrostí a jasnozřivostí, které tak často potkávají rytíři v kaplích na cestách za svým dobrodružstvím, i Merlin v artušovských legendách přijímá roli rádce. Ukazuje správný směr nejen samotnému Artušovi, ale i všem rytířům hledajícím grálský zámek. Jedině on, díky svým vlastnostem, může zastávat funkci rádce samotného krále. Je rozvážný, dokáže vyčkávat na pravou chvíli a vše má již dlouhý čas dopředu pečlivě naplánováno, stejně jak tomu bylo s odhalením pravého Artušova původu.

Jako protiklad Merlina vystupuje ve středověkých legendách Morgana Le Fay. V díle *Pan Gawain a Zelený rytíř* na sebe bere podobu manželky pana Bercilaka. Tato ženská postava se většinou objevuje v roli čarodějnice, která využívá své magické schopnosti, aby se pomstila královně Guenevere. Její zášť je tak silná, že nakonec obrátí svůj hněv i vůči samotnému Artušovi a jeho dvoru. Důvod její nenávisti je zcela zřejmý,

45 Hodrová, D. *Poetika míst*, Praha: H&H, 1997, s. 47-48.

byla z donucení provdána za krále Uriena. Její domluvené manželství není šťastné a Morgana hledá útěchu v náruči mnoha milenců. Královna Guenevera její nevěru odhalí, obviní ji z porušování dvorských zásad a nařídí jí, aby ihned opustila Artušův dvůr. Morgana pak bez ustání proti Guenevěre intrikuje a využívá svých schopností i proti všem jejím blízkým. Je jednou z velmi silných postav tohoto příběhu, ovládá své magické umění dokonale, a je dokonce schopná na sebe vzít i podobu jiné ženy, aby tak obelstila Gawainovy smysly a otestovala pevné zásady Artušových rytířů. Nesmíme také opomenout, že to byla právě Morgana, jež věnovala jednomu ze svých milenců, panu Acollonovi, meč Excalibur a navedla ho tak, aby zápasil s Artušem. Postava Morgany byla inspirována velšskou mytologií, ve které se objevuje bohyně Modron, nazývaná "dcera Avallachova". Avallach byl velšský bůh, jehož jméno lze také interpretovat jako "místo, kde rostou jablka" Tato interpretace souvisí se jménem ostrova Avalon, „Ostrova jabloní“, který byl s Morganou spojován už od doby, kdy se v literatuře objevila poprvé.⁴⁶

4.2 Symbolika zbraní

Ať již vezmeme jakoukoliv rytířskou středověkou romanci, vždy se setkáváme s nejdůležitějšími symboly rytířství, jimiž jsou zbroj a zbraň. Výzbroj rytíře bývá v těchto příbězích detailně popsána a je na ni kladen důraz. Popis zbroje je plný heraldických výrazů a často bývá i velmi složitý. Například v díle *Královna víl (The Faerie Queen)* od Edmunda Spensera se dozvídáme, jak Merlin vyrobil Artušovi jeho zářivou zbroj.⁴⁷ V *Panu Gawainovi* pak nalezneme detailní popis toho, jak je Gawain před svou cestou za Zeleným rytířem do zbroje oblékán:

“They fix steel sabatons onto his feet,
lap his legs in gleaming metal greaves,
Their brilliant knee-joints newly burnished,
and fasten them, with knotted filigree, to his knees.
Fine thigh-pieces, lashed with leather thongs,

46 *Wikipedie* [online]. c 2009, cit. 2009-04-11. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Morgana_Le_Fay>.

47 Ferber, M. *A Dictionary of Literary Symbols*, Cambridge: C.P.U., 1999, s. 15.

Cover his thick thighs, its ring glinting,
Clasps him round, over a vest of finest cloth,
Polished arm-pieces, with gay-colored elbow guards,
Are fastened to his arms and last gauntlets of steel. ⁴⁸

Ideálem rytířství je urostlý muž, oděný do zářivé a dokonalé zbroje, která zdůrazňuje jeho pozici bojovníka a šlechtice. Zbroj se tedy stává symbolem rytířova postavení mezi ostatními členy rytířské společnosti, protože je nesmírně drahá, dokonale vyrobená a vyzdobená. Další důležitou součástí rytířovy zbroje je i štít, v případě pana Gawaina klenot jeho symboliky:

„Now, thou it delay me, I propose to say
Why the pentangle bedecks the noble knight:
It is a design that Solomon devised, a sign
And token of trust, quite rightly too,
For its figure comprises five points
And its lines overlap and link with each other
With no ending anywhere, and men in England
Call it, accordingly, the Knot without End. ⁴⁹

Z tohoto popisu vyplývá, jak byl štít důležitý. Nejenže chránil v boji, ale byl na něm zobrazen rytířův erb, či znak, jenž mu dala jeho paní. Na štítu pana Gawaina nacházíme pentagram, tedy symbol, jenž je také nazýván „uzlem bez konce“. Jako pentagram se označuje pěticípá hvězda nakreslená pěti přímými tahy, která je prastarým magickým znamením. Každý jeho cíp představuje jedno období života (zrození, zrání, dospělost, stárnutí, smrt). Tyto etapy jsou neoddelitelnou součástí životního koloběhu a nelze je od sebe oddělit. Jakožto uzavřená forma byl pentagram také někdy symbolem Krista (pět cípů mohlo symbolizovat pět svatých Kristových ran).⁵⁰

Číslo pět hraje v příběhu pana Gawaina důležitou symbolickou roli. Gawain byl podle autora shledán ctnostným rytířem, protože takového rytíře nikdy nezradí jeho pět

48 *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 29.

49 *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 31.

50 *Wikipedie* [online]. c 2009, cit. 2009-07-25. <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Pentagram>>.

smyslů. Štít tak Gawainovi neustále připomíná, že je ctným a dobrým rytířem, a stává se pro něho jakousi pochodní, která mu svítí na cestu ve světě plném pokušení. Gawainův štít je z vnitřní strany zdoben obrazem panny Marie. V obraze panny Marie nachází rytíř útěchu a podporu, když jeho srdce a smysly, kterými se řídí, zakolísají. Číslo pět tedy především představuje pět rytířských ctností, jimiž jsou štědrost, dobrosrdečnost, čistota, dvornost a soucit. Tyto vlastnosti, spolu s vírou, tvoří pravého rytíře. Autor je zmiňuje jako poučení pro své čtenáře a také proto, že právě tyto rytířské vlastnosti jsou v průběhu díla podrobeny zkoušce, která má prokázat, jak pevná je Gawainova víra a jeho rytířské zásady.

Spolu se zbrojí a štítem patří k rytířské symbolice i meč. Původně prostá zbraň každého rytíře získala v průběhu doby nemalý symbolický význam. V první řadě symbolizuje meč šlechtice, tedy urozeného člověka, a zároveň propojuje rytíře s jeho křesťanskou vírou. Rytířský meč je dlouhý a rovný a mohl tedy být použit jako náhrada za kříž při modlitbách. Meč byl používán při rituálu pasování na rytíře a v artušovských legendách hraje jednu z nejdůležitějších rolí. Meč se stává jedním z hlavních symbolů krále. Právě pomocí meče zvaného Excalibur získal Artuš královský titul. Jak praví Malory, na velkém kameni, ve kterém vězel Excalibur, bylo napsáno: „Kdo zde z kamene a z kovadliny vytáhne tento meč, je králem celé Anglie po právu a rodem.“⁵¹ Meč tedy dává králi legitimitu k postavení panovníka. Podobnou symboliku meče nacházíme i ve filmu režiséra Johna Boormana *Excalibur* (1981), který začíná velkou noční bitevní scénou, kde král Uther získává Excalibur od Paní z Jezera a stává se tak králem celé Anglie.

Meč je nejdůležitější zbraní rytíře. Aby se ještě více zdůraznil jeho význam, jsou mu velice často přisuzovány i magické vlastnosti. Podívejme se nyní na jeden z nejslavnějších mečů artušovských legend, Excalibur. Jeho jméno vzniklo ze jména Caliburn, které používal Goeffrey z Monmouthu a které bylo přeloženo do staré francouzštiny jako Excalibur. Excalibur má celou řadu magických vlastností. Když král meč vytasí, jeho nepřátelé jsou oslepeni zábleskem světla jako ze třiceti pochodní. I jeho pochva patří k magickým předmětům. Ten, kdo ji vlastní, nikdy nekrvácí ze svých zranění a stává se tak neporazitelným.

Vedle meče bychom měli zmínit i další středověkou zbraň, jíž je kopí. Kopí je

51 Malory, T. *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960, s. 34.

svým původem zbraní pohanskou, která se teprve později stává jedním z důležitých křesťanských symbolů, stejně jako keltská nádoba hojnosti, svatý grál. Kopí a kalich jsou ve své symbolice vzájemně propojené prvky, lze je chápat jako pohanský symbol mužského a ženského principu. Původní keltské náboženské představy zde tedy splývají s křesťanstvím a kopí tak získává úplně nový význam, představuje krvácející kopí, jímž byl během ukřižování zraněn Ježíš Kristus. Původně pohanské předměty, kopí a kalich, se tedy proměňují v součást katolického obřadu eucharistie, přijímání těla a krve Kristovy. I keltský kruhový kříž (jedná se o spojení kruhu a kříže) nám svým tvarem připomíná symbolické propojení mužského a ženského principu a zároveň prolínání křesťanského a pohanského světa. Kruh je starobylým pohanským symbolem věčnosti života, kříž naopak typickou ikonou křesťanské víry.

4.3 Symbolika loveckých scén, prostoru lesa, zámku a vody

V životě rytíře hraje boj a válka nejdůležitější roli, avšak významnou součástí středověkých legend se stávají i lovecké příběhy a symbolika samotného prostoru lesa. Lov poskytoval rytířům nejen zábavu, ale připravoval je i na skutečný boj. Umožňoval jim trénovat se v jízdě na koni a boji se zbraněmi. V neposlední řadě pak les a lov představují jakousi pomyslnou bránu k mnoha dobrodružstvím, která byla kořením rytířského života na dvoře krále Artuše.

Jak v díle Thomase Maloryho, tak i v panu Gawainovi nacházíme mnoho obrazů loveckých scén. Ať už se jedná o samotné lovecké výpravy krále Artuše či jiných rytířů, vždy je nutné hledat v prostředí lesa určitou symboliku. Již v prvních kapitolách díla *Artušova smrt* se setkáváme s loveckou scénou, kdy se Artuš, znepokojený zlým snem, vypravil lovit, aby si zlepšil náladu. Další lovecký příběh, který ilustruje důležitost této zábavy pro středověkého šlechtice, najdeme v souvislosti s Artušovou svatbou, kdy do hodovní síně vběhl bílý jelen a za ním třicet párů černých ohařů. Bílá barva ve středověku symbolizovala nejen radost a útěchu, ale rovněž byla považována za barvu nosící štěstí. Naproti tomu černá barva je symbolem zla a smůly. Byla chápána jako barva smrti.⁵² Pronásledování bílého jelena loveckými psy můžeme opět chápat jako boj dobra se zlem, který je v symbolické podobě přítomen ve všech artušovských

⁵² Ferber, M. *A Dictionary of Literary Symbols*, Cambridge: C.P.U., 1999, s. 28, 234.

legendách. Tato lovecká scéna zahajuje jedno z mnoha rytířských dobrodružství, objevujících se v *Artušově smrti*. Do hodovní síně přichází i krásná dáma, jež byla na lovu a které psi patřili. Tato urozená paní je později z Artušova dvora unesena tajemným rytířem a Artuš cítí jako svou povinnost jí pomoci. Vyšle tedy na výpravu tři rytíře, mezi nimiž je i samotný pan Gawain, s posláním dámu zachránit a ulovit bílého jelena.

Právě tímto příběhem začíná první Gawainova výprava po jeho pasování na rytíře. Dobrodružství Gawaina zavede až do tajemného hradu, kde se střetne s rytířem, jemuž jelen patřil. Rytíř prohrává souboj a v okamžiku, kdy mu Gawain hodlá setnout hlavu, se objeví i tajemná dáma, která se snaží svého rytíře ochránit, a Gawain jí nešťastnou náhodou utne hlavu. Později je Gawain přemožen několika dalšími rytíři, kteří ho chtějí zabít, pro pomstu krásné dámy. Podaří se mu však své protivníky uprosit, je zajat, později propuštěn a vrací se na Camelot. Zde musí vyprávět o smrti urozené paní, soud dvorních dam jej za to odsoudí k tomu, aby celý svůj život byl dámám ochranou, bojoval pro jejich pře, byl dvorný a neodmítal dát nikdy nikomu milost. Gawain pak tyto kvality osvědčí ve svém dobrodružství se Zeleným rytířem.⁵³

Jako další lovecké dobrodružství je třeba zmínit výpravu Artuše, Uriense a pana Accolana a jejich štvaniči na jelena.⁵⁴ Všichni pánové během honu uštvali koně, pokračovali tedy pěšky, až se dostali na palubu tajemné lodi, kde strávili noc. Důsledkem toho byl Artuš pomocí kouzel zajat a přenesen do tajemného žaláře. Pan Accolon získá za podivných okolností od víly Morgany Excalibur i s pochvou, aby se připravil na boj s neznámým rytířem. Artuš se v žaláři rovněž chystá na svůj souboj. I jemu Morgana dává Excalibur, který se však ukáže nepravým. Morgana opět nastrojila na Artuše léčku, chce, aby se utkal s Accolonem a byl v souboji zabit. V boji má Accolon díky Excaliburu převahu, každou ranou Artuše zraní, zatímco jeho rány léčí kouzelná moc pochvy. Do boje však zasahuje svými kouzly Jezerní panna a díky jejímu přičinění Accolon meč upustí. Artuš pravý meč získává zpět a souboj vyhrává. Těžce zraněný Accolon pak vyjeví pravdu o zradě Víly Morgany.

Množství dalších, krásně a barvitě popsaných loveckých scén nám nabízí příběh pana Gawaina a Zeleného rytíře. Tyto lovecké scény, kdy rytíř bojuje s divokými zvířaty a nepříznivými podmínkami, zde představují nezkrtnou sílu přírody a postupně odkrývají ryzí charakter Gawainova soka pana Bercilaka, zvaného Zelený rytíř. Zelený

53 Malory, T. *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960, s. 124.

54 Ibid., s. 147.

rytíř čerpá energii z přírody, v níž se neustále pohybuje, a jeho povaha je stejně tak divoká a nezlomná. Zároveň ho lovecké scény ukazují jako člověka nebezpečného a nevyzpytatelného, který obklopen lesem ztrácí kontrolu nad sebou samým, stává se krutým tvorem a tím představuje hrozbu. Podívejme se tedy na některé tyto pasáže.

Zatímco Gawain stále ještě spí, jeho hostitel, Zelený rytíř, vyjíždí na lov. Nepřítomnost pána domu umožní hostitelově ženě pokusit se Gawaina svést. Po krátké ranní mši vyjíždějí jezdcí do lesa:

„Creatures in the wild, hearing the hounds, awoke
Trembling, terrified deer raced through the dale.
They sped to the safer ground, but straightaway
Were blocked by the beaters, with bellows and cries.
And there you might see men loosing their long
Arrows: at each forest-break the big shafts flew,
Their broad heads biting the tawny hides,
And they cried out, bleeding and dying on the banks,
The hounds racing headlong after the rest.⁵⁵

Před námi se rozkrývá scéna dokonale popsaného středověkého lovu. Psi, nadháněči, lučištníci a lovci. Ti všichni se podílejí na doslova krutém „masakru“ zvěře, která je nemilosrdně nadháněna k místům s vodou, kde ji lovci pobíjejí. A jejich pán, nadšením bez sebe loveckou vášní, žene své lovce stále dál až do soumraku. V tomto popisu můžeme spatřit nezkrotnou sílu přírody, takovou, která v sobě obsahuje růst a vitalitu, ale zároveň smrt, ničení, nemilosrdný zákon přírody, kdy přežít mohou jen ti silnější. Není divu, že místa kolem hradu, kde se odehrávají tyto scény, překypují energií, čímž se stávají místy ideálními pro působení magie, a tedy i ideálním prostorem pro první z mnoha zkoušek, kterými pan Gawain musí projít. Zkoušce je několikrát podrobena Gawainova čest a síla jeho charakteru, když je sváděn manželkou pana Bercilaka a jeho přirozené pudy a rytířská čest se tak dostávají do rozporu.

Lovecká scéna zde tedy tvoří kontrast ke scéně z Gawainovy ložnice, kdy rytíř,

⁵⁵ *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 44.

stále ležící v posteli, vede rozhovor s manželkou pana Bercilaka. Zatímco dáma po něm žádá polibek, nemilosrdný lov pokračuje:

And all the while the lord at his sport

Hunting the barren hinds in wood and heath.

By sundown, he has slain so many beasts-

Does and other deer – it is a marvel to recall.

Then at last all the men-folk flocked in

And deftly built a small hill of the deer they'd killed.

Those of the noblest rank went up with their retinue

And choose all those they liked with the choicest fat

And ordered them neatly cut up, as custom demands.

They slit open their slots, seized the first stomach,

cut it out with a keen knife and knit it up.⁵⁶

Lze vysledovat, že lovecké výpravy jsou Malorym i dalšími autory využívány k tomu, aby do artušovských příběhů vnesly nádech dobrodružství. Jsou jakýmsi prostředkem, který rytířům umožňuje zažívat podivuhodné příběhy a účastnit se výprav, při nichž se mohou neustále zdokonalovat. Mnohdy ale jejich činy vedou k nedorozuměním či k oklamání magií; rytíři jsou tak nuceni spáchat skutek, jenž se neslučuje s jejich kodexem cti, a následuje jejich potrestání.

Samotný lov může být stejně tak nebezpečný jako válečná výprava. Když rytíře omrzí zabíjení vysoké zvěře, berou si za cíl nebezpečnější soupeře. Malory líčí, jak se pan Lancelot utkal s kancem. Jednoho rána viděl Lancelot z okna velikého kance, kterého pronásledovala smečka psů a lovci. Lancelot se vyšvihl do sedla a vyrazil za nimi. Kance objevil u poustevny v lese, ale při útoku mu kanec zabil koně a jeho samého těžce zranil. Lancelot ho nakonec skolil jednou ranou meče a protože byl povahy prudké, málem zabil i poustevníka, který vyšel ven a rytíře litoval. Zraněný rytíř byl nakonec odnesen do poustevny, kde natolik zeslábl z nedostatku potravy, že se pomátl na rozum a utekl.⁵⁷

⁵⁶ *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 45.

⁵⁷ Malory, T. *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960, s. 310.

Lov zde opět slouží jako brána vedoucí k dalšímu dobrodružství. Díky tomu, že Lancelot v záchvatu šílenství uteče, potkává paní Elainu, budoucí matku svého syna Galahada, která ho za pomoci Grálu vyléčí. Oproti tomu hon na kance pořádaný panem Bercilakem slouží naprosto jinému účelu:

„By the edge of a rock outcrop, near the marsh’s rim,
Where rough rocks had fallen hugger-mugger,
They rushed in to flush their quarry, the hunters following.
They spread around the crag and the jagged mound
Till they were certain they’d trapped inside the circle
The beast that the blood hounds had discovered.
Then they beat the bushes furiously, forcing him out.
Maddened, he charged at the men that checked his way,
Barreling out, the most marvelous boar:
A long-time loner, cut off from his kind,
But still a redoubtable beast, the stouts of boars,
Grunting at them grimly and they were all dismayed,
For, with his first thrust, he destroyed three dogs...⁵⁸

Lovci se během honu dostávají do vážného nebezpečí, přičemž pan Gawain na hradě opět vede hovor s Bercilakovou ženou, která se ho po prvním neúspěšném pokusu opět snaží svést. Lovecké i milostné scény se zde opět dostávají do kontrastu, což ještě více zvyšuje jejich napětí a povzbuzuje zvědavost čtenáře.

Jak můžeme postřehnout, stává se prostor milostných a loveckých scén dominantním symbolickým místem. Les a zámek tvoří základní figury románu zasvěcení. Představují protiklady temnoty a světla, světa a duše, hmoty a ducha, překážky a cíle, chaosu a řádu. Rytíř se vydává za dobrodružstvím do temného lesa, aby posléze dospěl do zámku.⁵⁹ Lov je symbolem cesty rytíře za čerpáním nové zkušenosti, nezbytné pro dosažení moudrosti a dokonalosti. Překonáním všech překážek na strastiplné cestě a odoláváním všem pokušením prokazuje rytíř, že je hoden svého

58 *Sir Gawain and the Green Knight*, Northfield, 1993, s. 51.

59 Hodrová, D. *Poetika míst*. Praha: H&H, 1997, s. 57-58.

postavení. Les, představující divoké místo plné nástrah a protivníků, zároveň symbolizuje život středověkého rytíře, který byl stejně tak nespoutaný a nebezpečný. Zámek se pak stává prostorem, kde rytíř dosáhne svého cíle. Zámek lze chápat jako chrám rytířova zasvěcení, symbolizuje vyšší svět, do jehož bran hrdina vstupuje v okamžiku, kdy se ocitá na pokraji vyčerpání. V zámku jsou pak jeho schopnosti podrobeny zkoušce nejvyšší, hrdina svádí svůj nejtěžší životní souboj, prochází branami smrti, aby byl posléze vzkříšen a oslavován. Dochází zde k prolínání pohanských a křesťanských prvků. Na jedné straně se nachází příroda se svými zákonitostmi, na straně druhé křesťanský rytíř potýkající se s jejími silami. Ať už se jedná o samotnou moc přírody, či o rytířovy vlastní pudy, musí je opravdový hrdina ve jménu své rytířské cti přemoci.

Neměli bychom však opomenout ani další významný symbol, který je zastoupen v mnoha středověkých legendách; je jím voda. Samotný pan Gawain putuje za Zeleným rytířem podél potoků a lesních studánek. Voda, ať už v podobě dravé řeky či pouhého potůčku, tvoří jakousi pomyslnou hranici mezi lesem a zámek. Nachází se na rozhraní mezi oběma světy a stává se tak prostorem, jenž rytíři umožňuje projít iniciačním obřadem. Ve folklóru bývají vody spojeny s průchodem do kouzelného světa. V iniciačním obřadu figuruje voda jako voda zasvěcení, očištná lázeň, neznamená tedy jen smrt, ale zároveň očištu a křest, neboť po mystickém průchodu vodami se adept rodí do jiného světa, mrtev pro les, je vzkříšen pro zámek. I poloha zámku je tedy typická, leží na břehu vod, na vysoké skále. Jezera, studánky, řeky, moře, kouzelné nápoje, pohádková mrtvá a živá voda souvisejí s proměnou hrdinova života – tématem zámku. Pod hladinou jezera je pohádková říše, voda přináší na břeh vyvolená novorozeňata (Lancelot Jezerní) i bytosti z jiného světa (Labutí rytíř Lohengrin).⁶⁰

Všechny tři výše zmíněné prostory jsou tedy bezpochyby pro román zasvěcení zcela klíčové. Každý z hrdinů, směřující na své cestě za poznáním a moudrostí, musí postupně projít lesem a překonat vodní hranici, aby na konci svého putování dospěl do zámku, kde se podrobí zkoušce nejvyšší.

4.3.1 ***Symbole spjaté s prostorem lesa***

60 Hodrová, D. *Poetika míst*. Praha: H&H, 1997, s. 60.

Les, jako jeden z klíčových prvků románu zasvěcení, není jen pouhým prostorem, kde se odehrávají četné lovecké scény. Předkládá nám i obraz rytířského světa a je místem, kde rytíř nejčastěji potkává své přátele, soky, či dámy v nesnázích. Jedná se o tajemné a pohádkové místo, kde čeká dobrodružství v těch nejrozmanitějších podobách. Nalezneme v něm mnohé symboly v podobě zvěře či tajuplných staveb. Podívejme se tedy na některé z nich a jejich výklad.

Mezi první důležité symboly patří strom a kámen. Kámen a strom jsou znaky mýtického prostoru obřadu. Strom lze chápat jako pilíř, podpěru nebe, vesmírný sloup (u Wolframa z Eschenbachu) a také kříž, nebo jako strom života či strom poznání. V pohanských mystériích se dvojici tvořené kamenem a stromem dostalo podoby kalichu a kopí, disku a kopí v byzantské mši, grálu a kopí v pohansko-křesťanském románu.⁶¹ Strom, jako mystický symbol, uctívali lidé na celém světě již od pradávných dob. Nacházíme ho i v křesťanském Novém zákoně, kde se stává symbolem života, je stromem, jehož listy mají zázračnou léčivou moc. Ve středověku je pak strom chápán jako pomyslný žebřík, jenž propojuje podzemí se světem pozemským a nebem, po němž lze stoupat vzhůru, projít iniciací a dostat se tak blížeji k Bohu. I kámen samotný však hraje ve středověkých legendách svou roli. Jeho funkce je spjata s jednou z nejdůležitějších zkoušek, jedná se o vytažení meče z kamene. Jak bylo zmíněno, Artuš je vyvolen, aby se stal králem, jeho původ a poslání vycházejí najevo, když jedině on je schopen vytrhnout z kamene meč Excalibur.⁶² V mytologii je často kamenům přisuzována magická moc, jako příklad můžeme uvést kámen mudrců, s jehož pomocí lze proměnit jakýkoliv kov ve zlato či vyrobit elixír věčného života. Ten, komu se takovýto kámen podaří zhotovit, dojde nového poznání a získá tak nejvyšší ocenění ve svém oboru, vytoužený „svatý grál“.

Významnou součástí lesa tvoří i zvěř, jako je například bílý jelen či lev. Bílý jelen je archandělem Michaelem, zvěstovatelem Boží vůle jako ve středověkých legendách, zvířetem zasvětitelským. V románech kruhového stolu předpovídá jeho zjevení v hodovní síni v době svátku letnic, svátku zjevení Ducha Svatého, věci neobyčejné a příchod vyvoleného. Jelen je poslem z jiného světa, prostředníkem mezi oběma světy jako mytický kentaur, zasvěcuje svým zjevením.⁶³ Přítomnost tohoto posvátného zvířete na zámku nám tedy prozrazuje, i když pouze symbolicky, že

61 Ibid., s. 63.

62 Hodrová, D. *Poetika míst*. Praha: H&H, 1997, s. 46.

63 Ibid., s. 52-53.

v nadcházející době čeká jednoho z hrdinů nelehká zkouška a cesta za zdokonalením sebe sama, na jejímž konci dojde zasvěcení.

Zvířetem lesa je i lev, tradiční heraldická šelma, kterou lze chápat jako symbol pýchy. Zuřivý lev ohrožuje adepty na záhubném loži v začarovaném zámku (Gawain, Lancelot).⁶⁴ Hrdina je nucen strávit na záhubném loži jednu noc, na jejímž konci umírá, aby byl posléze vzkříšen živou vodou. Tato noc je tedy součástí iniciačního rituálu, kdy hrdina překonává mnohá nebezpečí, aby dosáhl zasvěcení a mohl se probudit do nového života. Symbolika lva však není tak úplně jednoznačná, jak by se na první pohled mohlo zdát. Lev se nachází ve všech třech prostorech, které jsou součástí iniciačního obřadu; v lese, na hranici mezi lesem a zámkem, i v zámku samotném. Jako strážce hranice a šelma žijící v lese ztělesňuje nebezpečí a jednu ze zkoušek, jimiž musí rytíř projít, aby se dostal až ke svému cíli. V prostoru zámku však nabývá zcela jiného významu a je zde většinou vyobrazen jako lev vezoucí na svém hřbetě ženu. Lev zastupuje Ježíše Krista, žena na jeho hřbetě pak symbolizuje víru a naději, které s sebou Kristus na tento svět přináší.⁶⁵

V lese lze nalézt i další symbol, kapli. Kaple je dosud součástí lesa, vládne v ní duch symbolické smrti, kterou kouzlo zámku ještě nepřemáhá, ale je už plná znamení, která věští budoucí jas a slávu zámku, je znamením blízkého vnitřního prostoru.⁶⁶ Dává tedy rytíři najevo, že je již blízko dosažení onoho mýtického zámku, kde se má podrobit své zkoušce. Obyvateli kaple jsou mniši či poustevníci, kteří svými radami pomáhají projíždějícím rytířům nalézt zámek a provázejí je tak rituálem zasvěcení.

64 Ibid., s. 52.

65 Ibid., s. 53.

66 Hodrová, D. *Poetika míst*. Praha: H&H, 1997, s. 59.

Kapitola 5 – Obraz života a smrti v anglické středověké romanci

5.1 Pohled na rytíře

Podívejme se nejprve na to, kým rytíř vlastně byl. Ve středověku šlo o jakousi nedědičnou sociální pozici, která byla spjatá s feudalismem a bojem, zejména bojem jízdním. S postupem století se funkce rytíře měnila, pravidla se stávala složitějšími a velmi brzy nám do obrazu jízdního válečníka vstupuje i jeho smysl pro čest. Rytíř měl za úkol chránit slabé a bezbranné a bojovat za blaho všech. Měl ctít boha, chránit čest svou, své dámy, svého pána a bránit ji statečně v soubojích, turnajích a bitvách. Jeho úkolem bylo dělat vše, aby naplnil rytířský ideál. Ke zdokonalení těchto dovedností sloužil dlouhý výcvik, při kterém se rytíři cvičili lovem, turnajem a bojem. Správný rytíř však nesměl zanedbávat ani etiketu, společenské chování a dvorskou lásku, jejíž přítomnost je pro středověké romance klíčovým motivem.

Středověké romance měly za úkol poskytnout obraz ideálního rytíře, jeho cesty životem a tím přispět i ke vzdělávání rytíře skutečného. Aby se rytířská dobrodružství ukázala v ještě lepším světle, objevuje se v romancích magie a silní nadpřirození protivníci. Je tedy zřejmé, že někdy nebylo v rytířových silách takto náročnému očekávání dostát, a proto se v tomto žánru objevují i rytíři, kteří kodex cti nedodrží, čímž poskytují morální ponaučení pro rytířskou společnost.

5.2 Obraz života a smrti v rytířské společnosti

Obraz života a smrti ve společnosti protkané rytířskými ideály je věcí, která se na první pohled může zdát jednoduchá. Pod vnější slupkou, kterou představuje rytířský kodex chování a cti, se však skrývá středověká symbolika ve své nejzhuštěnější podobě. Mnohé, zdánlivě jednoduše vysvětlitelné znaky rytířského románu, jsou vlastně jakýmsi kódem, kterému byli autor a jeho čtenáři ve své době schopni porozumět, pro nás však představují záhadu, již je možno vykládat mnoha různými způsoby.

Způsob života rytířů souvisí především s jejich představou smrti, která pro ně neznamená definitivní zánik lidského života. Smrt, kterou běžný člověk spatřuje jako konec veškerého bytí, se pro rytíře stává jen jakousi pomyslnou hranicí, kterou je nutno překročit během cesty za poznáním a zdokonalováním sebe samého. Díky svým hrdinským činům vcházejí rytíři do dějin a stávají se nesmrtelnými. Právě tato představa smrti je činí odvážnými, nebojácnými a v boji téměř nezranitelnými.

Tento „pozitivní“ přístup ke smrti je typický téměř pro všechny středověké romance, tedy i pro dílo *Pan Gawain a Zelený rytíř*, v němž se hlavní hrdina odhodlaně a bez sebemenšího zaváhání vydává na nebezpečnou cestu, při které může přijít o život, ale která je velmi důležitá pro vývoj jeho osobnosti. Naopak u Thomase Maloryho se pohled na smrt a celé období středověku pozvolna mění. V jeho díle je přítomna melancholie ze smrti jedné z největších ikon rytířské společnosti, krále Artuše. Smrt Artuše se tak stává klíčovým momentem celého příběhu. Právě smrt krále Artuše zároveň symbolicky hlásá konec středověku.

Představa smrti se pak prolíná i do způsobu života, jaký středověký rytíř vedl. Vzhledem k faktu, že rytířský život nebyl protkán strachem ze smrti, stává se spíše jakousi oslavou bytí, která je doslova naplněná radovánkami, bojem a cestou za

naplněním rytířských ideálů.

5.3 Dvorská milostná dobrodružství

Abychom si ucelili pohled na rytíře, je nutné nahlédnout i do světa dvornosti a kurtoazie. Rytíř, ať již ten skutečně existující, či ten mýtický, je svými kořeny pevně spojen s dvorem. Na dvoře tráví svůj čas, pokud ho panovník nepovolá do války či nevyjíždí za dobrodružstvím. Královský dvůr a panství, která ho obklopují, vzájemně utvářejí základní pilíře rytířova světa. Na dvoře se nachází ve víru přátel, společenských událostí i dobrodružství. Zde potkává krásné dámy a uchází se o jejich lásku. I tato součást rytířova života je doslova protkána mnoha symboly a narozdíl od bojů a válek je jí, především v Maloryho díle, věnováno daleko více prostoru. Dvorská milostná dobrodružství tvoří jednu z hlavních součástí života šlechticů a právě díky nim se nám ukazuje pravá povaha rytíře. Pravý rytíř nikdy nesmí podlehnout pokušení a musí vždy dodržet pravidla stanovená dvorem. Jeho láska zůstává pouze v rovině platonické, tím si zachovává svou čest a věrnost svému pánovi.

První dvorské dobrodružství, o kterém se Malory zmiňuje, se událo krátce poté, co byl Artuš korunován králem. Na jeho dvůr zavítalo několik dalších panovníků, jako například Lot z Lothian a Orkney, Uriens z Gor či král skotský. Všichni však přijíždějí s jedním jediným cílem, zabít Artuše. Důvod je jednoznačný, nemohou snést pomyšlení, že jejich zemi vládne takový „bezvýznamný mladíček“. Artuš je oblehnut ve svém zámku, ale i přes to chce se svými protivníky uzavřít dohodu. Jednání o míru jsou však dlouhá a neúspěšná a vedou k válce, kterou nakonec Artuš vítězně vybojuje.

Tato scéna, byť dovedně vylíčená, však ve srovnání s dalšími dvorskými scénami ztrácí svůj lesk. Lze se oprávněně domnívat, že dvůr slouží podobnému účelu jako prostor lesa. Na obou místech se skrývají rozličné nástrahy, které musí rytíř na své cestě překonávat. Samotný dvůr a pobyt na něm představuje dobrodružství, mnohdy plné nebezpečí a intrik. Velmi často se stává, že nevinný začátek příběhu se posléze ukáže být předehrou k mnoha tragickým událostem. Do příběhu pak vstupuje král v roli soudce a vykonavatele spravedlnosti.

Další velké dobrodružství, jež se odehrává v srdci královského dvora, je

vyprávění o svatbě krále Artuše. Zde se poprvé setkáme s královnou Gueneverou a Kulatým, či Kruhovým stolem. Artuš je šlechtou nucen ke sňatku, a to pravděpodobně proto, aby království mělo dědice. Obrátí se tedy na svého rádce Merlina, aby mu pomohl nevěstu vybrat. Tou dobou je již zamilován do Guenevery, dcery krále Leodegranse z Cameliardu, která je podle jeho slov: „Nejváženější a nejspanilejší dáma, kterou znám a kterou bych vůbec kdy mohl naléztí.“⁶⁷ Merlin krále předem varuje, že Guenevera se zamiluje do Lancelota a zradí ho. Artuš však tohoto varování nedbá a je pevně rozhodnut se s Gueneverou oženit. Vyšle tedy poselstvo za králem Leodegransem s žádostí o ruku jeho dcery. Ten souhlasí a je Artušovou nabídkou tak nadšen, že mu jako dar věnuje jeden z nevýznamnějších symbolů všech artušovských legend, Kulatý stůl, a to se slovy: „...dám mu Kruhový stůl, jež mi kdysi daroval jeho otec, Uther Pendragon. Má-li být plně obsazen, sto padesát rytířů musí k němu zasednout. Já sám mám sto dobrých rytířů a padesát se mi jich nedostává. Tolik právě jich padlo za mého kralování.“⁶⁸

Kruhový stůl lze chápat jako jakýsi střed artušovského světa. Je centrem jeho dvora a místem, které jako magnet přitahuje rytíře nejrůznějšího druhu, jako je Lancelot, Galahad, či Perceval. Stává se neutrálním územím, kde si mohou hrdinové odpočinout, nabrat nové síly a učit se novým znalostem a způsobům. Právě zde se rozhoduje o mnohých rytířských výpravách, včetně té největší, výpravy za svatým grálem. Kruhový stůl symbolizuje nejen rovnost mezi rytíři, ale připomíná i kruhovost světa, běh planet a hvězd na nebi. Původně byl stůl určen pro dvanáct rytířů, podobně jako stůl Karla Velikého. Stůl s dvanácti rytíři byl zároveň astrologickým symbolem – dvanáct rytířů znamená dvanáct znamení, kruhovost stolu kruhovou nebeskou sféru. V dalším významu znamená stůl svět, dále stůl Kristův – stůl Poslední večeře, kámen Svatého Hrobu a oltář, u něhož se slouží mše.⁶⁹ Tvar Kruhového stolu a pozice svatého grálu v jeho středu tedy nejsou náhodné. Kruhový stůl se stává symbolem rytířova rovnocenného postavení mezi ostatními šlechtici a zároveň jakousi alegorií světa, kde svatý grál nahrazuje postavení slunce, mocného živlu, jenž má schopnost ovládat planety kolem něj se otáčející. Stůl sám se pak díky svatému grálu, jenž ho svou přítomností posvěcuje, proměňuje v kostelní oltář a symbolicky tak zastupuje stůl Poslední večeře Páně.

67 Malory, T. *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960, s. 114.

68 Malory, T. *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960, s. 114.

69 Hodrová, D. *Poetika míst*. Praha: H&H, 1997, s. 56-57.

S kruhovým stolem je významově propojen i „záhubný stolec“. Tento stolec je symbolicky prázdný, a tím odkazuje na Poslední večeři Krista a na místo u stolu, jež mělo patřit Jidášovi. Zároveň (u samotného Artušova Kruhového stolu) je to místo, na které má usednout nový, jakýsi artušovský „Kristus“ a „spasitel“, Perceval či Galahad. Usedne-li na stolec ten, kdo není vyvolený, zemře. Stolec tak v sobě spojuje dva různé motivy - motiv nebezpečí a vyvolenosti, které jsou spolu neodmyslitelně spjaty. Ten, kdo na stolec usedne, se ocitá na pomyslné hranici, Jidáš či Kristus, život nebo smrt?

Události, mezi něž patří Gueneveřina svatba a darování Kruhového stolu, znamenají začátek nové, velmi významné etapy artušovských legend. Zatímco se připravuje svatba, Merlin, na králův pokyn, hledá padesát nejlepších a nejjudatnějších rytířů v zemi. Dokáže jich však najít pouze dvacet osm. Dvě místa zůstávají stále volná a spolu s nimi i záhubný stolec. Merlin pak praví: „Na těchto místech budou sedět jen ti, kdož si zaslouží svrchované úcty. Leč na záhubném stolci bude sedět pouze jediný muž, a byl-li by kdo tak odvážný a posadil se tam, zhoubu na sebe uvalí. Ten pak, jenž na něj zasedne, nebude mít sobě rovného.“⁷⁰ Právě v tuto chvíli nabývá na důležitosti symbolika Bílého jelena, který vbíhá do hodovní síně. Mluvíme-li o středověku, není možné jasně vytyčit hranici mezi světem lidským a zvířecím, ani oddělit symboliku zvířat od symboliky lidské. Zvířata se proměňují v určité lidské typy, reprezentují odlišné lidské vlastnosti či zastupují samotného Krista a archanděly. Bílý jelen je tedy, jak už bylo zmíněno, zvířetem zasvěcení, je poslem vyvoleného. Jeho příchod na hostinu se tak stává jakousi výzvou pro hrdinu, aby se vydal na nelehkou cestu lesem do zámku zasvěcení a mohl posléze, očištěn od všech hříchů, usednout na záhubný stolec.

Dvůr je bezesporu i místem dvorské lásky a milostných dobrodružství. Rytířovy city by však nikdy neměly dojít tělesného naplnění, na které nesmí ani pomyslet. I v tomto spočívá odlišná představa lásky pohanské a křesťanské. Křesťanská láska mezi rytířem a jeho paní nesmí dojít fyzického naplnění, zůstává tak pouze láskou platonickou. Naproti tomu představa lásky pohanské je zcela jiná. Její fyzické naplnění a zplození nového života symbolizuje splynutí mužského a ženského principu, propojuje tak dva odlišné světy a předznamenává narození potomka, kruh života se tak nikdy neuzavírá. Avšak i ten nejurozenější rytíř někdy jen těžko odolává svodům krásných žen a právě přítomnost zakázaného milostného dobrodružství s sebou do příběhu vnáší i prvek blížícího se neštěstí. Jako příklad můžeme uvést příběh o

70 Malory, T. *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960, s. 118.

Merlinovi. Na Artušově dvoře pobývala spolu s králem Pellinorem i krásná dívka od dvora jezerní panny, do které se Merlin zamiloval a učil ji svému kouzelnému umění. Za nějaký čas spolu odcestovali přes moře do země jménem Benwick, kde Merlin potkal paní Elainu a poprvé spatřil Lancelota, tehdy ještě chlapce. Malory pak pokračuje: „A Merlin ustavičně na pannu naléhal, chtěje se zmocnit jejího panenství, ona však, jsouc jím omrzelá, ráda by se ho zbavila, neboť se ho bála, ježto byl d'áblův syn, ale nikterak se ho nemohla zbaviti. Stalo se pak jednou, že ji Merlin zavedl do jeskyně, kde bylo veliké kouzlo mocí čarodějného umění učiněné a to kouzlo bylo pod velikým kamenem. Ona pak svou šalebnou chytrostí dokázala, že Merlin vešel pod ten kámen, aby jí ukázal ta kouzla pod ním, leč ona způsobila, že nikdy již nemohl vyjít ven a všechny jeho čáry nic mu nepomohly. I odjela od Merlina a nechala ho tam.“⁷¹

Zde nám tedy příběh předkládá jasný příklad toho, že Merlin zvolil špatný a nevhodný důkaz své lásky ke krásné panně, překročil, ač nebyl rytířem, tradiční hranice dvorské lásky a zatoužil po fyzickém spojení, jež se s ní neslučovalo. V Maloryho vyprávění pak najdeme mnoho dalších podobných příběhů. Uveďme si tedy alespoň některé z nich.

Jednoho dne potkal rytíř Gawain krále Pellease, který byl zamilován do spanilé dámy. Ona však jeho lásku vytrvale odmítala, a tak mu Gawain přislíbil, že mu ji pomůže získat. Lstí však krásnou dámu přiměje, aby sdílela lože s ním, a to po celé dvě noci. Pelleas je odhalí a oběma položí přes hrdlo svůj meč. Dáma pak Gawainovi jeho lest hoře vyčte a vyřkne nad ním kletbu, od tohoto okamžiku se ho budou všechny krásné panny a paní stranit. Gawain pak odjede do hvozdu. Ani Gawainův příběh tedy nekončí příliš šťastně. Gawain zde opět dokazuje, že není hoden svého rytířského stavu. Rytíř porušil své slovo a jeho láska je překonána touhou po fyzickém kontaktu. V Gawainově cestě do hvozdu se skrývá jeho touha vypořádat se sám se svým já a jeho potřebami dobrodružnou cestou. Pelleas se pak lásky krásné panny zřekne, ta zemře žalem, zatímco on se opět zamiluje, tentokrát do jezerní panny.

Velice smutným příběhem o porušení pravidel dvorské lásky je i osud Tristana a Isoldy. Není třeba ho zde dopodrobna vyprávět, naprosto postačí, když zmíníme, že rytíř Tristan, stejně jako Merlin či Lancelot, překročil hranici, jež je stanovena nepsanými pravidly královského dvora. Namísto toho, aby byl Isoldě věrným rytířem a miloval ji pouze platonicky a neopětovanou láskou, získává nakonec její srdce i tělo, což vede k

⁷¹ Malory, T. *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960, s. 140.

tragédii obou. Pro tuto práci je ale daleko zajímavější dvorská láska tak, jak ji prožívají dva z nejvýznamnějších rytířů Kulatého stolu, Lancelot v příběhu o jeho vztahu ke královně Guenevěře a Gawain v příběhu o Zeleném rytíři.

Pan Lancelot, již jako rytíř Kulatého stolu, se dvořil královně Guenevěře dvorskou láskou jako pravý rytíř. Byl jí k službám, věrně hájil její čest a neměl v úmyslu milovat žádnou jinou ženu. Jednoho dne vyjel za dobrodružstvím, při kterém zachránil Bolestiplnou pannu a porazil draka. Drak je dalším důležitým symbolem, je strážcem hranice a bytostí, která musí být na konci každého příběhu poražena. V Bibli je to symbol Satana, v heraldice značí věčnost. V křesťanství je tato figura posléze nahrazena hadem. V grálské mystice je pak symbolem pokrytectví, kacířství a smrtelného hříchu. Lancelot se na své cestě opět setkává s králem Pelleasem. Ten dobře ví, že rytíř Lancelot má s jeho dcerou, krásnou Elainou, zplodit syna Galahada. Král však zároveň tuší, že je zamilován do Guenevery, a tak požádá o pomoc čarodějku Brisenu. Magické síly zde opět vstupují do hry.

Lancelot je podvodem vylákán na hrad, kde se údajně zdržuje královna Guenevera. Brisena, velice schopná čarodějka, mu pak podá očarované víno, po němž Lancelot zahoří takovou láskou, že považuje Elainu za Gueneveru a ulehne s ní na lože. Podle tohoto vyprávění by Lancelot zasloužil uznání za to, že musel být oklamán kouzly, aby s královnou dobrovolně sdílel lože. Rytíř však ráno lest prohlédl, ale to již bylo pozdě, té noci byl počat Galahad. Lancelot se Guenevěře ke svému činu dozná, což je přijato jako dostatečná omluva a jejich vztah může pokračovat.

Elaina za pomoci Briseny ale brzy svedla Lancelota znovu, tentokrát při své návštěvě Camelotu. Královna jí přidělila pokoj vedle svého a Lancelotovi přikázala, aby v noci přišel do její komnaty. Chtěla mu tak zabránit v tom, aby navštívil pokoj Elainin. Rytíř byl však opět oklamán Brisenou, která k němu v noci přišla a zavedla ho ke špatným dveřím. Lancelot mluvil ze spaní o své lásce ke královně, ta ho zaslechla z vedlejší komnaty a zakašláním ho probudila. On pak pochopil, co učinil, vyskočil z okna a žalem zešílel. Elaina se pak obrátila na královnu s těmito slovy: „Paní královno, velmi byste zasloužila pokárání za to, co jste způsobila panu Lancelotovi, neboť z toho, co jsem slyšela a pozorovala z výrazu jeho tváře, vidím, že se nadobro pomátl. Věru velikého hříchu se dopouštíte a veliké pohanění na sebe uvalujete. Vždyť máte svého královského pána a chotě a je tudíž vaší povinností ho milovat.“⁷²

⁷² Malory, T. *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960, s. 302.

Zde Elaina naráží na samotné základy dvorské lásky. Jejím principem je touha rytíře po nedostupné, vdané paní. Středověk patřil k dobám, kdy se lidé brali z lásky jen zřídka, většinou šlo o záležitost dohody dvou rodin, které měly mít obě ze sňatku praktický užitek. Je jasné, že za takovýchto okolností bylo třeba hledat pravou lásku jinde. Cizoložství bylo ale věcí velké hanby a zároveň i hříchem, proto láska mezi rytířem a jeho paní musela zůstat jen platonickou. Jak můžeme vidět, i královna Guenevera, jež by měla jít příkladem všem urozeným dámám, porušuje pravidla dvorské lásky a sama nyní činí to, zač odsoudila a vykázala Morganu Le Fay.

Za trest byla Elaina vypovězena ode dvora a po cestě domů vše vypověděla panu Borsovi z Ganis. Ten neváhal odjet na Kamelot, aby s Gueneverou promluvil: „Jak pana Borse spatřila, dala se do usedavého pláče, ale ten ji zakřikl. Pryč s vaším pláčem! Vy pláčete vždycky, až když je již všechno marno. Ztratila jste nejlepšího rytíře naší krve, kterýž byl naším vůdcem a záštitou. A troufám si říci i dokázati, že ze všech králů křesťanských i pohanských ani jediný nemá takového rytíře jako je on, co do vznešeného chování a dvornosti i krásy a urozenosti.“⁷³

Pohled rytíře Borse na celou záležitost tedy svědčí o tom, že vše byla královnina vina. Ona svedla Lancelota a dopustila, aby situace zašla až takto daleko. Měla raději být věrná králi, nechat Lancelota jít svou cestou a ponechat mu svobodu, aby mohl zůstat s Elainou. Její žárlivost a chtivost zapříčinila to, že se z obyčejného milostného románu stala katastrofa, jež si žádá pomoci rytířů, kteří vyjedou Lancelota hledat.

Rytíř je nakonec po mnoha dobrodružstvích uzdraven za pomoci svatého grálu a přijde ke smyslům v Elainině komnatě. Jednoho dne jí pak řekne toto: „Paní Elaino, víte sama a netřeba mi znovu vám připomínati, co jsem se pro vás nastrádal, nastrastil a nasoužil. Ale jsem si vědom, že jsem se vůči vám dopustil veliké hanebnosti, když jsem na vás tasil meč, chtěje vás zabít, tenkrát ráno, když jsem s vámi ležel. To všechno však mělo příčinu v tom, že vy a dáma Brisena jste proti mé vůli nastrojily, že jsem s vámi ulehl a jak pravíte, zplodil té noci vašeho syna Galahada.“⁷⁴

Lancelot spolu s paní Elainou odchází do jiné země a z hanby přijímá jméno Rytíř těžce provinilý. Gueneveru však stále miluje, není tedy upřímný sám k sobě, opouští Elainu a vrací se ke dvoru. Zde je královsky uvítán dokonce i samotným Artušem, který se vůbec o důvod Lancelotova přechodného šílenství nezajímá. Jak je

73 Malory, T. *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960, s. 302.

74 *Ibid.*, s. 313.

tedy vidět, drak, s nímž Lancelot na začátku svého dobrodružství o záchranu pany Elainy bojoval, symbol hříchu a pokrytectví, tu má své nezpochybnitelné místo. Lancelot opustil nejen Elainu, ale také svého syna Galahada, ještě dříve, než byl pasován na rytíře.

Milostné dobrodružství Lancelota a Guenevery pokračuje až poté, co se Lancelot vrátí z výpravy za svatým grálem. Rytíř nemohl grál získat, protože ve svých myšlenkách byl více oddán královně než Bohu, a tak i přes své sliby pokory a nápravy miloval královnu více než kdy dříve. Jeho láska byla tak silná, že už ji nemohl nadále skrývat a dvořané pojali podezření. Lancelot se snažil pomluvám uniknout, vzdaloval se ode dvora, což mu bylo později královnou vytčeno. Rytíř odpověděl takto: „Paní moje, pokud se toho týče, musíte mě omluviti z několika důvodů: jeden z nich jest, že teprve nedávno jsem se vrátil z výpravy za svatým grálem a děkuji Bohu za jeho velikou milost, již jsem si nikdy nezasloužil, že jsem tolik spatřil, jako žádný hříšný člověk nikdy nespatriil. Tak mi také bylo řečeno. A kdybych nebyl v skrytu mysli choval úmysl vrátiti se k vaší lásce, což jsem také učinil, byl bych rovněž uzřel taková tajemství, jako můj syn, pan Galahad, nebo pan Perceval, nebo pan Bors. Proto také, paní moje, byl jsem až poslední na té výpravě. A vězte, že nelze mi lehkou zapomenout té vznešené služby, v níž jsem konal horlivě své uložení. Vězte také, že mnoho lidí zde u dvora mluví o naší lásce a vás i mne mají v bedlivé pozornosti, jako třeba pan Agravain nebo pan Mordred. A vězte, paní moje, že se jich obávám spíše z ohledů k vám, než že bych se já sám od nich čehokoliv obával. Neboť v nejvyšší nouzi sám mohu po případě uniknouti a zachrániti se, kdežto vy musíte strpěti vše, cokoli o vás kdo řekne. A potom jiného léku ani pomoci není, nežli skrze mne a mou krev.“⁷⁵

Lancelot se snaží ze všech svých sil královnou ochránit, neboť právě ona se v tuto chvíli stává snadným cílem pomluv a intrik celého dvora. Vyznává se ze své lásky, která je silnější než láska k Bohu, a jak se můžeme dočíst, raději se zřekl grálu než královniny náklonnosti. Jeho upřímné vyznání však není královnou opětováno, je obviněn z chlípnosti a falešnosti a je mu zakázán pobyt u dvora pod hrozbou setnutí hlavy. Lancelot skutečně opouští Camelot a královna zůstává bez svého ochránce, což se jí může stát osudné.

Za nějaký čas se Lancelot opět setkává s Elainou, která ho požádá, aby se stal jejím milencem, on však zdvořile odmítá. Když ho prosí i dívčin otec, Lancelot odpoví:

⁷⁵ Malory, T. *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960, s. 414.

„Líto je mi pane, velice, ale zabránit tomu nemohu. Sám jsem nikdy její lásce příčinu nezavdal, ani z počátku ani později jsem se ji nesnažil získati ani dary ani krásnými sliby. A pokud jde o mne, troufám si prohlásit, že pro mne je čistou pannou skutkem i myšlením.“⁷⁶

Jak je vidět, Lancelotovo chování zde odpovídá mravům skutečného rytíře. Je věrný své dámě, tj. královně, chová se k Elaině celou dobu dvorně a neodvažuje se jí nic slíbit. Láska tu tedy, přestože nedojde k jejímu naplnění, končí tragicky. Jde o typicky středověký motiv neopětované lásky, i když v tomto případě miluje dáma a nikoliv rytíř. Elainina láska je tak silná, že je připravena pro ni i zemřít. Smrt vidí jako vysvobození z citů tak hlubokých, že jiné východisko vlastně ani není.

K odhalení lásky Lancelota a Guenevery dojde až poté, kdy Lancelot unesenou královnu zachrání. Tehdy ho Guenevera požádá, aby k ní v noci přišel. On tak učiní, ale při návštěvě její ložnice si poraní ruku. Druhý den jsou na královnině loži nalezeny stopy krve, Guenevera je obviněna z cizoložství a má dojít k soudu. Dva rytíři se musí střetnout v boji, Lancelot jako královnin ochránce a Meliagans jako ten, kdo ji obvinil. Spravedlnost pak bude přiznána té straně, jejíž zástupce zvítězí. Lancelot souboj vyhraje a očistí královninu čest. Ani jeho vítězství nad pomluvami však nemůže zabránit tragickému konci jejich lásky. Zanedlouho je Lancelot opět obviněn panem Agravainem, který veřejně prohlásí: „Divím se, že nikdo z nás se nepohoršuje, když vidí a ví, jak pan Lancelot ve dne v noci lehá s královnou. A víme to přece všichni a přesto nestoudně trpíme, aby tak znamenitý král jako Artuš trpěl takovou pohanu.“⁷⁷

Agravain celou věc nakonec přednesl králi a nabídl, že mu opatří důkaz. Je docela možné, že Artuš o celé záležitosti věděl již dříve, byl svého času přece varován Merlinem, ale mohl tomu jen těžko věřit, když se jednalo o královnu a jeho nejlepšího rytíře, který toho pro něho už mnoho učinil. Po Agravainově přímém obvinění však již král musel zaujmout postoj a dal rytířovi svolení k opatření důkazů. V tomto momentu příběhu se začne schylovat k možná největší tragédii na Artušově dvoře. Kdybychom byli v rolích soudců, koho bychom obvinili? Dvorná, rytířská láska patřila k rytířské kultuře odedávna a byla vlastně i žádána, ale zdá se, že Lancelot i Guenevera ztratili veškerou rozvahu, z tajného platonického milování a věrné služby učinili lásku

76 Ibid., s. 452.

77 Malory, T. *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960, s. 484.

vášnivou, tělesnou a neopatrnou, která z mnoha důvodů vzbudila nevoli mezi ostatními dvořany. Zpronevěřili se tak základní myšlenke dvorské lásky a cena, která měla být zaplácena, se netýkala pouze jich dvou, nýbrž celého dvora.

Nakonec dojde k souboji mezi Lancelotem a Artušovými rytíři. Lancelot během něho zabije Agravaina, zraní Mordreda a donutí ostatní k útěku. Pak se vrátí ke královně a praví: „Vězte paní královno, že nyní se přiblížil konec naší věrné lásce, neboť od nynějška bude mi král Artuš navždy nepřítelem. A proto paní královno, líbí-li se vám býti se mnou, zachráním vás ze všech možných nebezpečných dobrodružství.“⁷⁸

Královna odmítá opustit dvůr a dovolí mu, aby ji zachránil pouze ve chvíli, kdy by měla být odsouzena k smrti. Nato si oba milenci vymění prsteny a Lancelot odjíždí. Později kolem sebe shromáždí své věrné rytíře, kteří jsou ochotni ho následovat kamkoliv a pronese k nim řeč: „Od té doby, co jsem přišel do této země, vždy jsem v dobré vůli žil se svým pánem, králem Artušem a s paní svou královnou Gueneverou. Poněvadž mě večer paní královna pozvala, abych k ní přišel, chtíc se mnou mluvit, soudím, že se to stalo ve zrádném úmyslu, třebaže ji osobně z valné míry omlouvám. Přesto jsem byl málem zabit, ale díky Bohu ušel jsem jejich zlosti a zradě.“⁷⁹

Zde se nám odhaluje pravá povaha Lancelota. Poznáváme, že ve svých rytířských zásadách není až tak pevný. Lže a klame své věrné druhy řečmi o nevinném pozvání, ačkoliv všichni dobře vědí, co se za jeho setkáním s královnou skrývalo doopravdy. Ačkoliv královnu z části omlouvá, stejně i na ni z jeho slov padá stín viny. Zároveň popírá vinu svoji a z celé situace nakonec vychází jako čestný muž, který se ničím neprovinil. Jsou to vskutku podivná slova od prvního rytíře království, od muže, který měl být vzorem celému Kulatému stolu. Právě zde je na místě zásadní otázka, kdo byl opravdu lepším rytířem? Lancelot, jenž zradil důvěru svého krále a nakonec se dopustil i lži, nebo Artuš, který o celé věci od začátku věděl, a nic nepodnikl? Celý příběh lásky Lancelota a Guenevery tak nastavuje zrcadlo rytířské kultuře a jejímu pojetí lásky, ukazuje pravé tváře hrdinů loveckých scén a galantních dobrodružství a my zjišťujeme, že pod zářivou zbrojí a květnatými slovy se skrývají jen obyčejní muži, se svými silnými i slabými stránkami. Láska, někdy až krutá a nevděčná dává středověkým dvorským romancím jejich lidskost.

78 Malory, T. *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960, s. 490.

79 *Ibid.*, s. 493.

Lancelot se pokusil celou situaci, kterou vidí jako rozpor v samotných kořenech své loajality vůči králi, vyřešit. Chce Artušovi navrhnout, že za královnu bude opět bojovat v Božím soudu. Má však obavy z toho, že mu Artuš nedopřeje slyšení, kvůli zabití Agravaina, jenž byl bratrem rytíře Gawaina a měl na dvoře nemalý vliv.

Nakonec mu jeho rytíři poradí, aby královnu zachránil v okamžiku, kdy bude odsouzena k upálení a vedena na hranici. Pro Artuše není odsouzení Guenevery lehkým rozhodnutím, necítí zášť, ale spíše lítost nad celou tragickou situací, jejímž důsledkem je nejen rozpad manželství, ale i zánik Kruhového stolu. „Těžce toho lituji, že se pan Lancelot proti mně postavil. Nyní jsem si jist, že znamenitá družina Kruhového stolu je rozbita navždy, neboť mnohý urozený rytíř bude stát při něm. A teď již tak daleko věci dospěly, že nemohu zachovati svou čest, leč když královna smrti propadne.“⁸⁰.

Artuš se ze všech sil snaží zachovat harmonii a udržet Kruhový stůl pohromadě. Jeho snaha je však zmařena činy Lancelota, který zde hraje stejnou roli, jakou měl Jidáš v Kristově příběhu. A jsou to právě Lancelot a Guenevera, kteří tím, že postavili své zájmy a svou lásku nad povinnosti ke králi, hlavní měrou přispěli k rozpadu Kruhového stolu. Věrnost králi je základním pilířem rytířského kodexu cti a loajality je, alespoň ve středověkých románech, ctností velice významně ceněnou. Malory nám zde podává názorný příklad toho, co se může stát, když rytíř není věrný svým dvorským zásadám.

Velice zajímavý je i názor Gawainův, který se obou milenců, i přes smrt svého bratra, zastává: „I kdyby tomu tak bylo, že pan Lancelot byl přistižen v královnině komnatě, je přece možné, že tam nepřišel s nikterak zlým úmyslem. Vždyť víte, že paní královna je panu Lancelotovi zavázána více nežli kterémukoliv jinému rytíři, poněvadž mnohokrát jí zachránil život a boj pro ni vybojoval, když celý dvůr se proti ní stavěl. Je přece možné, že proň poslala v dobrém a nezamýšlejíc nic zlého, jen aby ho za jeho dobré služby odměnila. A je možné, že paní královna pro něho poslala s tím úmyslem, aby pan Lancelot přišel k její Milosti sám a tajně, jsouc přesvědčena, že je nejlépe radno se strachovati a vystříhati se klevet.“⁸¹

Gawainův charakter je zde vykreslen v tom nejlepším světle, projeví se jako dokonalý rytíř. Ze všech rytířů má nejvíce důvodů Lancelota nenávidět, zabil mu nejen bratra Agravaina, ale i jeho dva syny Florence a Lovela. Gawain nicméně dokáže postavit zájmy království nad své vlastní a jako jeden z mála si uvědomuje, co bude

80 Malory, T. *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960, s. 496.

81 *Ibid.*, s. 497.

následovat, když mezi králem a Lancelotem vznikne spor. Vlastnosti obou hrdinů tak tvoří dokonalé protiklady. Na jedné straně stojí sobecký a prudký Lancelot, který je schopen pro svou lásku obětovat vše. Jeho opakem je sir Gawain, rytíř, který se snaží být věrný svému králi a především ideálům rytířství a Kruhového stolu.

Gawain dokonce odmítne odvést královnu na hranici, odchází do své komnaty a závěrečné tragédie se neúčastní. Lancelot se svými muži napadá průvod, který vede královnu na hranici, a v potyčce, která následuje, zabije mnoho svých druhů, rytířů Kruhového stolu. Oba milenci poté odjíždějí na Lancelotův zámek. Lancelot se tímto činem definitivně zpronevěřil slibu, který složil ve chvíli, kdy byl pasován na rytíře. Jeho láska ho tak zaslepila, že již nedokáže rozeznávat mezi dobrem a zlem, mezi svou ctí a zahanbením. Zakázaná láska mezi ním a Guineverou tak nakonec vnesla do Artušova království jen smutek, bolest a občanskou válku.

Překvapující je, že Artuš viní z celé situace Agravaina a Mordreda. Je to pochopitelné, nebýt jich, pravda by nikdy nevyšla najevo a on by nemusel hájit svou čest manžela a krále. Záchranou královny ztratil Lancelot zbytek podpory na královském dvoře i přízeň Gawaina. Ten přísahal, že Lancelota potrestá a na rozkaz krále se ujal velení vojska, které oblehlo Lancelota na jeho panství. Během obléhání spolu Artuš a Lancelot několikrát jednají a Lancelot se vždy zastává královny tvrzením, že byla věrnou manželkou. Zde se dopouští dalšího velkého provinění proti rytířství. Lže svému panovníkovi přímo do očí. Tím přichází o zbytek své rytířské cti, jeho titul pozbývá platnosti a stává se jen pouhým formálním označením. Artuš svádí s Lancelotem několik krvavých bitev a situace je natolik vážná, že nakonec musí zasáhnout samotný papež, který pod hrozbou interdiktu nařídí králi, aby přijal královnu zpět. Artuš jeho výzvy uposlechl a navíc uděluje Lancelotovi milost s tím, že však musí opustit Anglii.

Lancelot skutečně odjíždí a usadí se ve Francii. Za nějaký čas se proti němu Artuš, spolu s Gawainem, opět vypraví a zanechává správu Anglie Mordredovi. Víme, že tento Artušův neuvážený krok nakonec vede k válce s Morderedem. Královna po Lancelotově odchodu setrvává u dvora, odloučená od svého milence, a po smrti Artušově odchází do Amesbury, kde svůj život zasvěcuje Bohu a stává se jeptíškou. Lancelot královnu pronásleduje až do kláštera. Ta ale již pochopila, jak velkou vinu nese na rozpadu Kruhového stolu a na Artušově smrti a rytíře odmítá: „Skrze tohoto muže a

mne celá válka vzala svůj počátek a nejznamenitějším rytířům na světě vzešla smrt, neboť pro naši lásku, že jsme se spolu milovali, byl můj nejurozenější pán zabit. A proto tě žádám pane Lancelote a ze srdce prosím pro všechnu lásku, která mezi námi byla, abys mi již nikdy nepohlédl do tváře. A ve jménu Božím ti přikazuji, abys ode mne odešel. A hled', aby ses zase navrátil do své říše, neboť jakkoliv jsem tě milovala, srdce moje již není ochotno tě spatřiti, když skrze tebe a mne výkvět králů a rytířů k záhubě přišel.“⁸²

Lancelotem královnina slova tak otrásla, že i on se rozhodl zřici se světských požitků. Guinevera mu však nevěří, i ona již dokázala rozpoznat jeho pravou povahu. Lancelot je odhodlán slib dodržet, s královnou se navždy rozloučí a odjíždí do hvozdů. Na konci své cesty se tedy navrací do lesa, aby opět podstoupil onu mýtickou cestu za zasvěcením. Tentokrát ale, po všem, co prožil, je pevně rozhodnut vstoupit do zámku zasvěcení a odevzdat se do rukou božích. Zatímco jiní rytíři musejí podstoupit mnohé zkoušky, jako je souboj s netvorem či nadpřirozenými silami, Lancelotova zkouška se nyní skončila. Rytíř musel zvítězit sám nad sebou, nad svou tragickou, opovrženíhodnou láskou. Teprve splnění slibu daného Guinevere jej ustanovilo jako člověka hodného rytířského titulu.

Lancelotovi se zámek zasvěcení zjevuje v podobě poustevny, kde se setkává s biskupem z Canterbury, ten dá Lancelotovi rozhřešení a na jeho vlastní žádost ho přijme jako svého spolubratra ve víře. Lancelot odloží zbroj a stane se mnichem. Avšak jedné noci má prorocké vidění, ve kterém spatřuje Guineveru mrtvou. Vydává se proto do Amesbury, aby zjistil, že se jeho sen vyplnil. Královna umírá a teprve na konci života přiznává svou lásku. Právě nad její rakví dojde Lancelot konečně zasvěcení a pochopí, co všechno svým jednáním způsobil: „ Netruchlil jsem a netruchlím nad nějakým hříšným potěšením, protože má truchlivost je bez konce. Když se rozpomínám na její krásu a vznešenost, která byla při jejím králi i při ní samotné, tu když jsem viděl mrtvá těla ležící pospolu, v pravdě mé srdce vypovědělo službu mému strastiplnému tělu. Podobně, když se rozpomínám, jak z mé viny a z mé zpupnosti a pýchy byli oba do prachu poníženi...“⁸³ Jako bychom slyšeli slova zlomeného muže, který až na sklonku života pochopil hloubku svých činů. Teprve v mnichu Lancelotovi se zjevuje duch pravého rytíře, jehož zasvěcování probíhalo celý jeho život. Ten mu sám o sobě byl

82 Malory, T. *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960, s. 550.

83 Malory, T. *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960, s. 555.

nanejvýš hrozivým a temným hvozdem, neustále ho lákajícím k hříchům a svůdným potěšením. Jeho zasvěcení je zároveň smrtí, krátce po pohřbu Guenevery umírá. Muž, který konečně dosáhl cíle rytířství, byl zasvěcen, pochopil a mohl v klidu zemřít. Ideály Kruhového stolu, rytířství a jeho rituály, mystika a snaha po zasvěcení, či osvícení však s jeho příběhem přetrvávají až dodnes.

Závěr

Tato práce si kladla za cíl pokusit se zodpovědět celou řadu otázek týkajících se symboliky postav a prostředí, prolínání prvků pohanské i křesťanské imaginace a obrazu života a smrti v anglické středověké romanci. Interpretace byla založena na pozadí dvou nejvýznamnějších děl artušovského cyklu, kterými jsou *Artušova smrt* a *Pan Gawain a Zelený rytíř*. Vraťme se nyní k problémům, které stály na počátku celé práce a pokusme se shrnout a zhodnotit závěry, kterých bylo dosaženo v jednotlivých kapitolách.

V první kapitole jsem se zabývala hledáním skutečného počátku legend o králi Artušovi a objasněním záhadného původu této významné postavy, která tvoří základ všech artušovských legend a příběhů s ní souvisejících. Pozornost zde byla věnována i proměnám, spjatým s příchodem křesťanství, které se v anglosaské Anglii začalo šířit kolem roku 600, a mělo značný vliv na život obyvatel i literaturu. Je zřejmé, že mnoho příznivců dobrodružných příběhů o králi Artušovi a rytířích Kulatého stolu netuší, že kořeny artušovských legend sahají až do dob předkřesťanských, a jsou úzce propojeny s tradicí pohanskou. Kapitola poukazuje nejen na postupné prolínání původních pohanských prvků s novými křesťanskými motivy, ale rovněž na fakt, že pokud chceme proniknout do této tematiky hlouběji, je nutné hledat počátek příběhů o králi Artušovi v keltské a irské historii - tedy na pozadí prastarých pohanských legend. Předkládá nám,

jak se Artuš a další postavy postupně proměňují. Dozvídáme se, že vlivem křesťanské víry se mnoho pradávných pohanských bohů a hrdinů se zcela proměnilo, a je tedy velmi obtížné odhalit jejich pravý původ. Z mýtických keltských hrdinů se stávají anglosaští válečníci a nakonec křesťanští rytíři. Pro názornost jsou v této kapitole uvedena jména a příběhy některých mytologických postav, jejichž vývoj nám podává jasný důkaz o postupném splývání keltského folklóru s křesťanským světem.

Hlavním cílem práce však byla interpretace vybraných příběhů a symbolů v dílech *Pan Gawain a Zelený rytíř* a *Artušova smrt* Thomase Maloryho. Oba tituly patří mezi významná díla, jimiž vrcholí anglická středověká romance a jejichž přínos do tohoto žánru je zcela zřejmý. Použitá báseň i rytířský román zpracovávají náměty navazující na artušovské příběhy a jejich ústředním tématem je rytířství a jeho hodnoty. Současně vyzdvihují odvahu a ctnosti hrdinů na cestě za poznáním, během níž musejí překročit hranici mezi životem a smrtí. Věnovala jsem se především cestě pana Gawaina a příběhu o hledání svatého grálu, na jejichž příkladu jsme snadněji pochopili problematiku významu cesty za zasvěcením. Kapitola definovala rituály cesty, které byly v této práci přiblíženy prostřednictvím charakteristiky tzv. „přechodových rituálů“ Arnolda van Gennepa. Detailnější rozbor nám napomohl lépe proniknout do problematiky původu starobylé víry ve znovuzrození. Byl nám umožněn i pohled na problematiku symbolické smrti a pojetí nesmrtelnosti, díky němuž je zde opět patrné splývání křesťanské a pohanské tradice. Hrdinové nemají strach ze smrti, ta je pro ně pouze přechodem do jiného světa, odkud je možné se navrátit zpět. Možnost průchodu mezi jednotlivými světy je základem pohanské víry ve znovuzrození. Do této tradice postupně proniká nový prvek - vědomí křesťanského Boha, díky čemuž se pohanská víra proměňuje ve víru v posmrtný život. Smrt nepředstavuje definitivní konec bytí, což je pro obě tradice společné. Dozvěděli jsme se i o strastiplných překážkách, které museli hrdinové na své cestě za poznáním překonat a jak postupně procházeli různými zkouškami, jenž vyvrcholily zkouškou iniciační. Zasvěcení vyvolené dovedlo až k proměně jich samotných. Rytíři byli schopni si na konci cesty uvědomit své slabosti a poučit se z nich. Zasvěcení rytíři sloužili jako zdárný příklad pro ostatní členy rytířského řádu, i pro samotné čtenáře. Konec příběhu vyznívá mravním ponaučením, jenž vystupuje proti pýše a materiálním hodnotám. Noví křesťanští hrdinové se tudíž odlišují od hrdinů pohanských, jež neuznávají rytířské ctnosti. Svými činy se naopak veřejně chlubí, sláva se pro ně stává vším. Křesťanský rytíř si je velmi často vědom

svých chyb, bere si z nich ponaučení a někdy odhází do kláštera očistit se od hříchů.

Díky podrobnějšímu prostudování obou zmiňovaných pramenů jsem došla k závěru, že obě díla se liší způsobem zpracování látky i úhlem pohledu na dané období. *Artušova smrt* se zdá být spíše melancholickým pohledem za dobou slavných králů a vznešených rytířů, zatímco *Pan Gawain a Zelený rytíř* oslavuje dobu největšího rozkvětu rytířství a přesně popisuje, jakými ctnostmi by měl pravý rytíř oplývat. Rozbor obou příběhů nám ukazuje, že se nejedná o pouhé dobrodružné historiky, ale že v obou dílech je ukryto poselství. Mezi řádky je definována přesná podoba pravého křesťanského rytíře a jeho ctností. Obě díla poskytují obraz o skutečném životě středověkých rytířů, jenž byl naplněn lovem, bojem a milostnými radovánkami. Právě tyto činnosti tvoří hlavní součást rytířova každodenního života a umožňují nám vytvořit si lepší představu o tom, kým rytíř byl. Bylo velmi důležité, aby se jednalo o vynikajícího bojovníka, schopného lovce a zároveň ušlechtilého muže. Každý rytíř musel být schopen odolat pokušením v podobě fyzické lásky. Dvorským milostným dobrodružstvím byla věnována největší část poslední kapitoly, a to z toho důvodu, že na jejich příkladu můžeme zcela pochopit rozdíl mezi rytíři, kteří se pokušení ubránili, a mezi těmi, kteří se ze své cesty nechali svést. Jako příklad uvádí tato kapitola rytíře Gawaina a Lancelota, kteří navzájem tvoří kontrast. Zaznamenáváme, že Gawain nepodléhá svodům krásným dam, ale spíše svému vlastnímu strachu ze ztráty života. Lancelot se naopak pouští do jakéhokoliv dobrodružství zcela bez bázně, jeho velkou slabostí jsou však ženy. Zakázaná láska královny Guenevery a rytíře Lancelota nám jasně dokazuje, jak tragické následky může porušení dvorských pravidel mít. Ve své podstatě obě díla slouží jako „návod“ pro budoucího rytíře, ukazují mu, jaké chování je správné a čeho by se měl vyvarovat.

V neposlední řadě byla tato práce věnována objasnění významu symbolů, jejichž přítomnost je pro středověké romance typickým prvkem, a které nacházíme v obou dílech v mnoha podobách. Jednotlivé podkapitoly se postupně zaměřovaly na symbolické významy postav, zbroje a prostoru. Díky odhalení skryté symboliky jsme mohli postřehnout vzájemné prolínání obou rozdílných světů, původ postav a poselství, které nám příběh předkládá. Dobrodružství a rytířova cesta jsou ve skutečnosti zkouškou jeho rytířských kvalit. Zjistili jsme, že i každý prostor, ve kterém se děj jednotlivých scén odehrává, má svůj symbolický význam, který je pro pochopení podstaty celého příběhu naprosto nezbytný.

Příběhy o králi Artušovi jsou dobrodružné, napínavé i plné magie, vnášející zvláštní a záhadnou atmosféru. Obě díla jsou napsána velmi poutavým, i když často složitým a květnatým jazykem. Vytvářejí však dokonalou iluzi středověkého světa a velmi snadno vtáhnou čtenáře přímo do děje. Prolínání křesťanských prvků s pohanským světem dodává artušovským legendám na lákavosti. Přínos celého cyklu spočívá v důmyslném propojení dvou odlišných kultur a v dokonale propracovaném a detailním líčení příběhů jednotlivých postav a obrazů prostředí. Legendy o králi Artušovi a jeho rytířích se staly poutavým námětem pro mnoho dalších generací. Díky rozmanitosti postav a napínavosti situací se dočkaly nových knižních i filmových zpracování a oslovují čtenáře dodnes.

Résumé

This diploma thesis deals with the theme of Life and Death in English Medieval Romance. It is based on the works *Sir Gawain and the Green Knight* and Thomas Malory's *Morte d'Arthur* and on the literary theory. Both of these works belong to Middle English literature and they deal with a similar topic – chivalry. This study tries to interpret particular motifs and stories which appear in these works and it also comments on the courtly style of living in the Middle Ages. Another concern of this work is to point to the diffusion of pagan and Christian imagination in the stories of the Arthurian cycle. This work shows how much Christian belief influenced the old medieval tradition and its literature. It also aims to find and to interpret the most important symbols which are hidden in the typology of characters and settings of these stories. All conclusions of this diploma thesis are supported by the quotations from the works *Sir Gawain and the Green Knight* and *Morte d'Arthur* as well as from the literary theory and they are summed up at the end of this work.

This study also attempts to reveal the true origin of the most important characters of the Arthurian cycle. The disclosure of their origin clearly shows the mutual affection of pagan and Christian cultures and it also helps us to understand the hidden meaning of these stories and the contrast between these two completely different worlds. The work is also devoted to the rites of passage which are closely connected to the belief in re-birth.

My observation leads to the following results. The Christian Medieval Romance is deeply influenced by pagan tradition and the major Celtic and Irish characters and motifs were taken over by many Christian authors. It is clear that many of the Christian legends draw on the original pagan stories and history. The pagan imagination is often cleverly hidden under the surface of Christianity and it is sometimes very difficult to reveal the original meaning of the symbols. Both worlds and their cultures bring new features to the stories of the Arthurian cycle and their diffusion creates a very interesting and also magical mixture.

The main interest of this work is devoted to the detailed analysis of the stories of Sir Gawain and the quest for the Holy Grail. Both stories introduce brave heroes and

their difficult journey to become better knights. It gives the reader a good example of real chivalry and the virtues of a noble knight. The last chapter also comments on the life style of the King's court and it deals with the most typical chivalrous activities, such as hunting, fighting and courtly love affairs.

My discussion is also concerned with the symbolic level of both stories. It tries to disclose the hidden symbolic meaning of characters and settings, such as woods, castles or chapels. It aims to reveal the differences between the stories *Sir Gawain and the Green Knight* and Thomas Malory's *Morte d'Arthur* and to decide whether they share some similar features or not. Both stories, their symbolic meanings and the diffusion of pagan and Christian imagination, are studied in detail throughout the whole work. We can see that they are based upon the same theme, but they differ in their point of view.

In my opinion both stories are still attractive for readers all over the world because of their exciting plots and thanks to the presence of magical powers that tickle our imagination. Both authors also support their stories by a detailed description of characters, their clothes, behaviour and surroundings. The major elements of the Arthurian legends are often modernized and transformed to a new form by various literary and film producers. It brings the medieval world closer to the contemporary audience. But everyone who is really interested in the history of King Arthur and the legend of the Knights of the Round Table should go deeper beyond the surface to find out that these legends are much more complicated and interesting.

Bibliografie

Primární literatura:

Malory, Thomas, *Artušova smrt*, Praha: Státní nakladatelství, 1960.

Sir Gawain and the Green Knight, Northfield, 1993 (překlad Keith Harrison).

Sekundární literatura:

Eliade, Mircea, *Mýty, sny a mystéria*, Praha: Oikoymenh, 1998.

Ferber, Michael, *A Dictionary of Literary Symbols*, Cambridge: C.U.P., 1999.

Gennep, Arnold, van, *Přechodové rituály*, Praha: Lidové noviny, 1997.

Hodrová, Daniela, *Román zasvěcení*, Praha: H&H, 1993.

Poetika míst, Praha: H&H, 1997.

Oliveriusová, E.; Hilský, M.; Marek, J.; Grmela, J., *Dějiny anglické literatury*, Praha: SPN, 1988.

Procházka, Martin; Stříbrný, Zdeněk a kol., *Slovník spisovatelů (anglická-waleská lit.)*, Praha: Libri, 1996.

Squire, Charles, *Celtic Myths and Legends*, Lomond Books, 2000.

Stříbrný, Zdeněk, *Dějiny anglické literatury*, Praha: Academia, 1987.

Weston, J.L.; *From Ritual to Romance*, Mineola, New York: Dover Publications, Inc., 1997.